

בעזי"ת

קונטרס

לפני השם תטהרו

בהירות בעבודתנו ביום הכיפורים

• התשובה ביוה"כ

• הוידוי ביוה"כ

← הסכמות ומכתבי ברכה מהרבנים הגאונים שליט"א נדפסו בקונטרס 'מעשה התשובה' →

"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם

מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו"

[ויקרא ט"ז, ל]

מה טיבה של טהרה זו?

- האם הטהרה הזו היא הבטחה [שהכל זוכים בה ביוה"כ] או שהיא ציווי [לעשות תשובה]?
- האם הטהרה הזו היא רק סליחה וכפרה [העברת העונש] או שיש בה אף את מעלת הריצוי [חזרה לקירבת השם כאילו לא חטא]?
- מה נצרך כדי להשיג טהרה זו?

מהי מעלתה של התשובה ביום הכפורים לעומת התשובה בשאר ימות השנה?

- מה הטעם לריבוי הוידויים ביוה"כ?
- מה צריך לחשוב בוידוי כאשר מזכיר חטאים שאינו יודע שעשאם?
- מהי תקנתם של חטאים שנשכחו?

"אמר החכם: פרי הימים הלילות, פרי השבוע שבת, פרי

השבת מועד, פרי המועד ר"ה, פרי ר"ה יוה"כ, והוא

תכלית הכל"

[מאירי חיבור התשובה, מאמר ב', סופ"ט, וכע"ז בכוזרי מאמר ג' אות ה'].

לידיעת לומדי הקונטרס

עיקר ההוספות והשינויים שנתחדשו במהדורה זו סומנו בצידם בפס סימון עומד כזה ■ במהדורה זו בתוך ההערות נערכה הגדלת כיתוב החלקים המעשיים.

לידיעת לומדי הקונטרס

- ניתן להשיג את הקונטרס בפנייה למייל הנ"ל וכן את הקונטרסים:
 - מעשה התשובה - בהירות במצות התשובה
 - הריני מוחל - בהירות במצוות פיוס ומחילה
 - דרך תשובה לנשים ונערות - הקבלה לעתיד עפ"י דברי הגר"י סלנטר [גם באנגלית]
- ניתן לקנות את הקונטרסים הנ"ל מודפסים לפי רשימת המקומות שבסוף הקונטרס
- זכות זיכוי הרבים תעמוד למסייעים בהוצאות. ניתן לתרום דרך עמדות נדרים פלוס ע"ש "עמוד האש", שלוחה 5 - קונטרס מעשה התשובה, או דרך טלפון נדרים פלוס 03-7630585 שלוחה 6845.

אחרי שזכינו בס"ד זה כמה שנים להוציא לאור קונטרס "מעשה התשובה" המבאר את כלל מצות התשובה הנוהגת כל השנה, העירונו על הצורך להבהיר נקודות מעשיות המיוחדות לקיום מצות התשובה ביום הכיפורים, ויה"ר שיהא לתועלת.

לפני השם תטהרו

על

עבודתנו ביום הכיפורים

תוכן הענינים

הקדמה- האמצעים להשגת הכפרה והריצוי	4
מצות התשובה ביוה"כ	6
א. חסד השם שבכפרה	6
ב. חיובה	6
ג. כפרת הלאוין	7
ד. גדרה	8
ה. מעלותיה	10
מצות הוידוי של יוה"כ	12
א. הוידוי קודם יוה"כ	12
ב. הוידוי ביוה"כ עצמו	12
ג. טעמים לרבותי חזרת הוידויים	12
ד. נוסח הוידוי	14
ה. פירוט החטא	14
ו. חזרה על וידוי יוה"כ שעבר	14
ז. וידוי על חטאים שאינו יודע שעשאם	15
ח. וידוי על חטאים שמסתפק אם עשאם	16
ט. וידוי על חטאים שעשאם ושכחם	16
י. המחשבה קודם הוידוי	17
יא. המחשבה בשעת הוידוי	17
שאלה בענין דברי הרמב"ם שאנו עוברים על כל החטאים הנזכרים בוידוי	19
נספח- ביאור דברי הרמב"ם במעלת עשרת ימי תשובה	22
מאמר ועתה מה השם שואל ממך [חשיבות קיום מצות התשובה גם כאשר אינה שלימה כדין]	24

"... אמר הקב"ה גיליתי לכם דין יום הכיפורים והודעתי לכם שאני מכפר בו על השבים, וספרתי לכם כל טכסיסין של יום-בתענית ובתפילה וקרבתו ... " [מדרש, הביאו הרמב"ן בדרשתו לר"ה].

הקדמה לעבודתנו ביום הכיפורים

ביוה"כ אנו עוסקים בכמה ענינים שכולם הם לתכלית היום המיוחד בשנה אשר נועד להשגת הכפרה והריצוי.

- א. וידויים – תשובה
- ב. תפילה לכפרה
- ג. אמירת י"ג מידות
- ד. עבודת כה"ג - "סדר העבודה"
- ה. פיוטים וקריאת התורה

א. הודויים - תשובה

תקנו לנו חז"ל להתוודות עשרה וידויים¹ בתפילות יום הכיפורים, ב' וידויים בכל תפילה, אחד בתפילת הלחש ואחד בחזרת הש"צ [ועוד וידוי נוסף בתפילת המנחה ערב יוה"כ]. והנה זה מבואר שאין הוידוי משיג את כפרת יוה"כ בלי התשובה, וחייב חז"ל להתוודות ביוה"כ מביא את האדם לתשובה² [ויבואר עוד לקמן בביאור מצות התשובה ומצות הוידוי דיוה"כ], וע"י ריבוי הוידויים אדם יכול להוסיף בכניעתו להשם ובחרטתו ובחיזוק תשובתו וככל שירבה בהם כך תגדל כפרתו והתקרבותו אליו ית'.

ב. התפילה לכפרה

בשערי תשובה [ש"א, מ"א] מונה הר"י את התפילה בעשרים עיקרי התשובה שלו והיא בקשת הכפרה ובקשת הריצוי³. הרמב"ם בספר המצוות [עשה ע"ג] אף נקט שבקשת הכפרה היא חלק ממצות הוידוי⁴. הרס"ג [אמו"ד מאמר ה' פ"ה] והר"ן [דרוש השישי] ועוד הגדילו להחשיב את בקשת הכפרה עד שהגדירו את כל מצות הוידוי בלשון "בקשת הכפרה". ופשוט שכפי ריבוי וכוונת התפילה לכפרה כך תוצאות פעולתה, ונראה דזהו טעם מה שקבעו לנו בתפילות היום בקשות מרובות לכפרה⁵.

¹ הגם שכבר בוידוי הראשון יוצא אדם ידי חובתו ד"ת ומתקבלת תשובתו [עם החרטה והקבלה להבא], וחזינן עד כמה הרבו לנו במצות הוידוי [מעין 'מצות היום']. וטעם הדבר ראה לקמן במצות הוידוי של יוה"כ אות ב'.

² מלבד מה שאם יתודה בלי כוונה לשוב יוסיף חטא של וידוי פה' על חטאיו.

³ והר"י שם הוסיף את הבקשה לעזרה לעצם הצלחת עשיית התשובה ואת הבקשה להנצל מהיצר. ובסדר התפילה מצינו ריבוי תחינות ובקשות לחזקנו במצות התשובה, א"מ החזירנו בתשובה שלימה וכו' ועוד הרבה.

⁴ וגם בהלכותיו משמע קצת מדפתח [א,א] את נוסח הוידוי בתיבת אנא. בדומה לו מצינו למאירי [חיבור התשובה מאמר א' פ"ח] שבהגדרת העיקר השלישי דהתשובה כתב את הוידוי עם בקשת הסליחה, ולחובות הלבבות [שער התשובה, פ"ד] שבהגדרת מצות הוידוי כתב "שיתודה ויבקש המחילה". וראה במעשה התשובה ח"ב הע' 5 שכן משמעות הגמ' והירושלמי ועוד. וראה מש"כ שם דמן הדין סגי במה שפותח את וידוי בלשון בקשה וכנדפס בכל המחזורים "אנא", משום שכל דברי הוידוי הם לתכלית בקשת המחילה.

⁵ וראה בשע"ת [ש"ד אות י' בטעם מצות האכילה בעיוה"כ] "והשלישית למען נחזק להרבות תפילה ותחנונים ביום הכיפורים ולשית עצות בנפשנו על התשובה ועיקריה".

ג. י"ג מידות

"ויעבור השם על פניו ויקרא" [שמות ל"ד, ו],
א"ר יוחנן אלמלי מקרא כתוב אי אפשר לאמרו מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה
למשה סדר תפילה אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם וכו' אמר
רב יהודה ברית כרותה ל"ג מידות שאינן חוזרות ריקם⁶ [ר"ה י"ז:].

ד. סדר העבודה

איתא בשהש"ר [פרשה ד' אות ו' ד"ה ד"א] כחוט השני שפתותיך זה לשון של זהורית ומדברך
נאווה זה שעיר המשתלח, אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אין לנו לשון זהורית ושעיר המשתלח
אמר להם כחוט השני שפתותיך, רחישת פיך חביבה עלי כחוט השני של זהורית, רב אבהו אמר
עלה ונשלמה פרים שפתינו מה נשלם תחת פרים ותחת שעיר המשתלח- שפתינו. עכ"ל, והביאו
הראשונים לדרשת חז"ל זו כמקור לסדר עבודת יוה"כ⁷.

ה. פיוטים וקריאת התורה

כתב הרס"ג [אמונות ודעות מאמר חמישי פ"ה] עיצה מוסרית להגיע לקבלת התשובה והיא
התבוננות בחולשת האדם ועניו ויגיעתו ומותו והתולעה והרימה והחשבון והיסורים וכו' דברים
המביאים אותו למאוס בעיני עוה"ז "על כן מצאתי החכמים הראשונים נהגו לומר ביוה"כ כמו
אלו החיבורים אתה מבין שרעפי ליבי, אל תבוא עימנו תוכחות, אדון כל פועל והדומה להם וכו'"
עכ"ל, והיינו שבאים הפיוטים לעורר האדם לתכליתו בחייו ולתשובה שלימה.

גם בקריאת התורה יש מענין התשובה והכפרה, שבשחרית קוראים את פרשת עבודת יוה"כ של
הכה"ג, ובמנחה הביא המ"ב [סי' תרכ"ב ס"ק ז'] שקוראים בפר' עריות משום שנפשו של אדם
מחמדתן ואם יש אחד שנטמא יחזור בתשובה, ומפטירים ביונה שמדבר מן התשובה⁸ וכו' עכ"ל,
והיינו שבתוכן הקריאה יש הערה למצות התשובה.

[עוד יש בקריה"ת דשחרית יוה"כ דבר סגולי למחילת עוונות כדכתב המ"א סי' תרכ"א בהקדמת
דבריו וז"ל בזהר כל מי שמצטער על מיתת בני אהרן או מוריד דמעות עליהם מוחלין לו כל
עוונותיו ובניו אין מתים בחייו, וכ"כ בשם האר"י עכ"ל].

להלן בקונטרס זה נתייחס בס"ד לחלק הראשון שהוא עיקר עבודתנו- התשובה והוידוי.

⁶ ראה רש"י שמות [ל"ג, יט] שמועילות "אף אם תכלה זכות אבות וכו' וע"י שיזכירו לפני רחום וחנון יהיו נענין כי רחמי לא
כלים", וז"ל הרבינו בחיי [שמות לד, ו] "וצריך אתה לדעת כי כל המבין י"ג מדות וידוע פירושן ועיקרן ומתפלל בהם בכוונה אין
תפילתו חוזרת ריקם אא"כ היו בידו עבירות שמעכבות וכו'", ובראשית חכמה [שער הענוה פ"א ד"ה ושמעתין] הביא בשם
הגאונים שכוונת 'ויעשו לפני כסדר הזה' הוא שיתנהגו במידות אלו בנוסף לאמירתם, אכן ברש"י ורבינו בחיי הנ"ל וכן במאירי
[ר"ה יז:] נראה שמועילה האמירה בפ"ע.

⁷ כ"כ רש"י [יומא ל"ו: ד"ה ההוא דנחית]. "שליח ציבור שמסדר בתפילתו של יוה"כ סדר עבודותיו של כה"ג ע"ש ונשלמה פרים
שפתינו". וכן הוא בחינוך [מצוה קפ"ה] אחרי שביאר כל סדר עבודת יוה"כ כתב שבזה"ז נהגו כל ישראל לעבוד ביום זה בתפילות
ובתחנונים וכמ"ש ונשלמה פרים שפתינו, עכ"ל. וכן כתב המ"ב [סי' תרכ"א ס"ק י"ג] דעיקר העבודה של כה"ג הוא במוסף ולכן
אנו אומרים גם כן כדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו.

ולכא"ו שיד זה גם למאמרם [מנחות קי:] כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכו', שפירש שע"ת [ד, יד] "כי יועיל
הרבה בדבר ויתכפר לו מעין כפרת החטאת", שגם אמירת סדר העבודה [בהבנה- ביה"ל סוסי א'] חשיבה לימוד ומביאה
לתועלת הזו.

⁸ וכתב המאירי [מאמר ב', פ"ט עמ' 430] שיש בזה לימוד בק"ו וז"ל שעם היות דברי נבואת יונה לעם נכרי היו קרובים לתשובה
קורבה חזקה וישבו בכל נפשם ע"י תוכחת איש לא מגזעם ולא משרשם, מה יעשו בני האבות הנבחרים בשלוח השם להם נביאים
מקרב אחיהם השכם ושלוח, ובמה יכופר הקשותם עורף לדבריהם ולתוכחותם וכו' עכ"ל.

מצות התשובה ביום הכיפורים

א. חסד השם שבכפרה

הנה עפ"י השכל הפשוט⁹ אין מחילה למבטל ונמנע מלעשות את דבר המלך [מלך שמחל אין כבודו מחול], ק"ו לממ"ה. ואילו הקב"ה ברא את מושג התשובה ועימה המחילה בעבור קיום העולם. ויותר מזה, הממרה את דבר המלך ועובר על איסורו בידים כ"ש שאין לו מחילה, ואילו הקב"ה יצר יום אחד מיוחד בשנה שבו עם התשובה מתכפרות גם עבירות הלאוין שעבר עליהן מזיד בקום עשה [יתבאר להלן ג].

ב. חיוב עשיית תשובה ביוה"כ

הנה בזמן הזה [שאין לנו קרבנות] אין כפרה לשום עבירה בלי תשובה¹⁰. והגם שחיובה של התשובה הוא כל השנה כל אימת שנכשל אדם בחטא [ראה מה שנתבאר בזה בהקדמה לקונטרס מעשה התשובה] מ"מ מן הדין אינו מבטלה כאשר דוחה עשייתה לזמן מאוחר יותר, ואילו ביוה"כ יש חיוב נוסף לשוב ואם אינו שב ביום זה מבטל חיובו.

ובגדר חיוב זה מצינו כמה דעות בראשונים :

הרמב"ם כתב [תשובה ב,ז] "יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל. לפיכך **חייבים הכל לעשות תשובה** ולהתודות ביום הכיפורים וכו'" וראה הערה¹¹.

והחינוך [שס"ד] הוסיף שמי שלא שב ביוה"כ מבטל את העשה דמצות הוידוי [תשובה] הכללית, שכתב "והעובר על זה ולא התודה על חטאיו ביוה"כ שהוא יום קבוע מעולם לסליחה וכפרה- **בטל עשה זה**".

ודעת רבינו יונה שיש מצות עשה בפ"ע לשוב ביוה"כ, שכתב [ש"ד, י"ז, וכע"ז ש"ב, י"ד] בביאור הקרא [ויקרא ט"ז, ל] מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו "זו מצות עשה על התשובה שנחפש דרכינו

⁹ ירושלמי [מכות פ"ב ה"ו] וילקוט תהילים [רמז תש"ב] שאלו לחכמה חוטא מה ענשו א"ל חטאים תרדוף רעה, שאלו לנבואה חוטא מה ענשו א"ל נפש החוטא תמות וכו'. ובמסילת ישרים פ"ד "כי לפי שורת הדין ממש היה ראוי שהחוטא יענש מיד וכו' ובחרון אף וכו' ושלא יהיה תיקון לחטא כלל".

¹⁰ רמב"ם [תשובה א,ג] בזמן שאין ביהמ"ק קיים ואין לנו מזבח כפרה **אין שם אלא תשובה** וכו' עכ"ל, וכן הוא ברבינו יונה [משלי טז, ו] אין כפרת עוון בלתי תשובה עכ"ל, ובמאירי [אמתניתין יומא פה:] "שזהו כלל גדול שאין שום דבר מכפר אלא בתשובה", מבי"ט [בית אלקים שער התשובה פ"ב] "ואין דבר שיכפר העונות בלי תשובה כי אם שער המשתלח". [ומה שמצינו בכ"מ לשונות מחילת עוונות ע"י דברים אחרים כמו י"ג מידות דלעיל ג, והורדת דמעות על מות בני אהרן דלעיל ה, ובחרדים פע"ג הביא שש מצות המסוגלות לכפרת עוון, י"ל דאינם במקום תשובה המכפרת אלא פעולתם רק להקל בעונש (כדמצינו ב"ג מידות שפעלו להאריך אף, ראה רמב"ן במדבר יד, כ) או להוסיף לכפרת התשובה בחמורות שאין בכוח התשובה לבדה למרק העוון. ראה ט"ז ריש סי' רמ"ב].

¹¹ ובגדר החיוב יש שלמדו ברמב"ם שכוונתו כהחינוך [הו"ד בסמוך] שיוה"כ הוא קץ זמן מצות התשובה [והוא ביטול העשה דתשובה], אמנם בלשון הרמב"ם שלא כתב קץ התשובה אלא קץ מחילה וסליחה והמשיך בלפיכך משמע כוונתו שאחרי שהקב"ה קבע לנו את יוה"כ לסליחה ומחילה הרי שמי שאינו שב ביום זה מזלזל הוא ובוטל במתנתו של הקב"ה, [אבל לא חשיב ביטול עשה] וכמ"ש הרמב"ן [בדרשתו לר"ה בסופה] "והתשובה חסד גדול על הבריות אבל עונש גדול היא להם, שבזמן שאדם חוטא עובר על רצון בוראו שעה אחת בשעת החטא, וכשהוא עומד ואינו שב בתשובה, עומד במרדו כל ימיו ואינו חושש לעשות רצון בוראו וכו' ולכך אמר הכתוב 'רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקד עליכם את כל עונותיכם' אמר הקב"ה, גליתי לכם דין יום הכיפורים והודעתי לכם שאני מכפר בו לשבים וספרתי לכם כל טכסיסין של יום בתענית ובתפילה וקרבנות, ולא חששתם לדברי לשוב כלל, נמצא הרי זה מרד גמור. נמצא קירובן של ישראל אצל הקב"ה הוא הגורם ריחוקם".

ונחקורה ונשובה אל השם ביוה"כ, ואעפ"י שנתחייבנו על זה בכל עת, **החיוב נוסף ביוה"כ** והטהרה אשר בידינו היא התשובה ותיקון המעשים¹².

ג. כפרת הלאוין ביום הזה

מבואר בברייתא [יומא פו:] שהעובר [במזיד וי"א אף בשוגג¹³] על לאוין הרגילים [ה"קלים" שאין על זדונם כרת או מיתת בי"ד] תשובה לבדה עדיין אינה מכפרת אלא תשובה **תולה** ויוה"כ מכפר, וכפרה זו היא כפרה שלמה¹⁴, ואילו העובר על לאוין **החמורים** [שיש בהם כרת או מיתת בי"ד] תשובה ויוה"כ תולין והיינו מכפרים רק את רוב העוון, וייסורים ממרקים והיינו משלימים את גמר כפרתו¹⁵. [יש דברים שהם תחליף לדין היסורים הזה, ראה שעי"ת ש"ד, יא-יב].

כפרת המזיד

השוגג בלאו חמור שיש בו כרת או מיתת בי"ד [דוגמת חילול שבת] ועשה תשובה אין מושלמת כפרתו עד שיביא קרבן חטאת ואינו צריך ליום הכפורים¹⁶, ובזה"ז שאין לנו קרבן לכפרה כתב הר"י [שם, י"ד] שהשב מעבירת שוגג שיש בה כרת "חייב להתוודות [והיינו כולא מילתא דתשובה] ולבקש תחנונים על הסליחה ולהאנח במרירות לב ולדאוג ולפחד¹⁷ כי אלה מעיקרי הכפרות ויעסוק

כפרת השוגג

¹² וכן משמעות התרגום יונתן [ויקרא ט"ז, ל] שתרגם לפני השם תטהרו- "ואתון קדם ה' תודון סורחנותכון ותידכון". וכן משמע ברס"ג [ויקרא יז, ל, הוצ' מוסד הרב קוק] "כי ביום הזה יבקש עליכם כפרה [הכה"ג] ולכן מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", דתיבת לכן משמע דבר המוטל עלינו לעשותו והיינו וידוי ותשובה. ובספר עיוני הלכה הוסיף שכן משמעות טעם האתנחתא שעל תיבת אתכם המחלק בין הרישא דקרא 'כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם' לבין הסיפא 'מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו'. אכן הרמב"ם פירש לשון הקרא מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו שזו הבטחה על כפרת הלאוין הקלים דז"ל [תשובה ב, ד] עבר על מצוות ל"ת שאין בה כרת וכו' תשובה תולה ויוה"כ מכפר, ובאלו נאמר כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. עכ"ל. וכן משמע בלשון רבינו בחיי בפרושו עה"ת "הכתוב הזה הבטחה לדורות כי יוה"כ הוא יום מיוחד לסליחה וכפרה ובו יטהרו ישראל מכל חטאתם אשר יעשו לפני ה'".

¹³ הרמב"ם בפיהמ"ש [יומא ח, ח] כתב להדיא שבשגגת לאוין אינו צריך ליוה"כ אלא מתכפר בתשובה לאלתר [וכ"כ הרע"ב שם ועוד], אמנם בחיבורו הגדול לא הזכיר זאת [וראה מש"כ בקונטרס מעשה התשובה חלק ב' תשובת השוגג אות א' 3].
¹⁴ כן הוא פשוט הברייתא [יומא פו:] שרק בעבר על כריתות ומיתות בי"ד צריך ליסורים **ממרקים** דהיינו לגמר כפרת העונש [ראה הערה הבאה] משא"כ בלאוין הרגילים תשובה תולה ויוה"כ מכפר ואין צריך לתוספת יסורים כדי לגמור את הכפרה, וכ"כ הר"ן [דרוש השישין] "אבל השי"ת הקל ובהר בתשובה וצויה עליה וביאר ענינה בדבר קל מאד, והוא החרטה על העבר והטבת המעשה על העתיד. והבטיחנו בזה הבטחה שלמה שאם יעשה כן יכופרו העוונות הקודמים **לגמרי**" [ובמהשך הוסיף את בקש תהרחמים שהיא הוידוין]. וכ"כ המבי"ט [בית אלוקים רפ"ב] וז"ל ואם כי יש לתשובה עיקרים רבים כמו שמנה הרב רבינו יונה ז"ל עם כל זאת באלו שני העיקרים [מייירי בחרטה ובעזיבת החטא] **נתכפרו חטאיו** ושאר העיקרים הם להשלים ולקיים בידו סדר התשובה עכ"ל, וכן יש להוכיח בר"י [בעיקר הדאגה, אות ט"ז] שכתב "כי ידאג ויפחד מעונש עוונותיו **כי יש עוונות** שהתשובה תולה כפרתם ויסורים ממרקים", והיינו שרק בעוונות של כריתות ומיתות בי"ד צריך לדאוג ולפחד מעונש הייסורים [גם אחרי התשובה], ואם נימא דאף בלאוין הרגילים כדי להשיג כפרה שלמה צריך לשאר העיקרים שאינם מעכבים, א"כ **בכל** העוונות יש לו לדאוג מהעונש שמא לא השלים בהם את שאר העיקרים שהרי כתב הר"י [שם, ובאות כ'] דלעולם יש לשב לדאוג אולי הוא מקצר ולא השלים את כל עיקרי התשובה.

¹⁵ כן מדויק בברייתא שנקטה לשון יסורים **ממרקים**, ומירוק הוא לשון גמר הדבר כדמצינו יומא ל"א: קרצו ומירק אחר את השחיטה, ופרש"י וגמר כהן אחר השחיטה. וכן הוא ברמב"ם [א, ד] עבר על כריתות ומיתות בי"ד ועשה תשובה, תשובה ויוה"כ תולין ויסורין הבאין עליו **גומרים** לו הכפרה, ולעולם אין מכפר לו כפרה **גמורה** עד שיבואו עליו יסורין וכו' עכ"ל.
וכן מבואר ברבינו יונה בריש ש"ד בבארו את כפרת העבירות החמורות וז"ל יש נפש חולה מעוון רב ואעפ"י שנרפא רוב החולי **וסר מרבית חלקי העונש אחרי התשובה** ושם השי"ת מחרון אפו לא תנקה הנפש עדנה מן החולי ולא נרצה עוונה עד אשר יוסר החוטא ביסורים וכו' עכ"ל. [והירושלמי סוף יומא גריס בברייתא שתשובה ויוה"כ מכפרים מחצה והיסורין בשאר ימות השנה מכפרים מחצה].

¹⁶ כן מבואר ברמב"ם פיהמ"ש יומא ח, ח "ואם שגג בכריתות ומיתות בי"ד בדבר שחייבים עליו חטאת או חטא בחטא שהוא חייב עליו אשם ודאי והביא חטאתו ואשמו ועשה תשובה, נתכפר לו לאלתר", וכ"כ הרבינו יונה [שד, ב] "ומפני עוון הכרת כי רב הוא לא תושלם כפרת החוטא בו גם בשגגה עד שיביא חטאת". וכן הרע"ב כתב [יומא ח, ח] "ומסקנה דמילתא בגמ' וכו' ואם שגג בחיובי כריתות ומיתות בי"ד החטאת מכפרת עם התשובה" וכ"כ בשו"ת תורה לשמה [סי תטו] שכל ד' חילוקי כפרה נאמרו רק במזיד.

¹⁷ מכל עשרים עיקרי הכפרה שלו מנה כאן הר"י רק את התפילה (העיקר החמשה עשר), והיגון (העיקר השלישי) והדאגה (העיקר החמישי) שאינם מהעיקרים המעכבים. וצל"ד אמאי הזכיר רק לאלו מכל השבעה עשר עיקרים שאינם מעכבים.

תמיד¹⁸ בפרשת חטאת ויחשב לו כאלו הקריב חטאת וכו' רצוני לומר כי יועיל הרבה בדבר ויתכפר לו מעין כפרת חטאת".

ומכאן שנכון לשב בשגגת החמורות ללמוד להבין¹⁹ פירוש המקראות דפרשת חטאת²⁰. [והמסתפק אם נכשל בשגגה חמורה ראה לקמן ה.3 שיוה"כ מכפר לו].

ד. גדר התשובה ביום הזה

א. נראה בלשון הברייתא ומשמעות הגמ' ובדברי כל רבותינו הראשונים שגדר התשובה הנצרך לכפרת יוה"כ הוא אותו גדר התשובה דשאר ימות השנה, והיינו שאותם ג' עיקרים המעכבים בתשובת כל השנה [חרטה, עזיבת החטא-קבלה, וידוי], מעכבים הם גם בכפרת יוה"כ²¹.

ונראה משום דמייירי בלהנצל מהיסורים המאיימים עליו כל זמן שלא הביא חטאתו המשלימה כפרתו כמבואר בגמ' כריתות כ"ו: שאשם תלוי בא להגן מן היסורים עד שיוודע לו שוודאי חטא וביא חטאת. [וכן משמע קצת מדנקט לשון 'לדאוג ולפחד', דלעיל בעיקר הדאגה (ש"א, ט"ז) כתב כי ידאג ויפחד מעונש עוונותיו].

גם הרמב"ן בשער הגמול [שם] נקט שבזה"ז דא"א להביא קרבנות הקב"ה משלח ייסורים כדי למרק השגגות, עיי"ש. [ועי"ע מש"כ במעשה התשובה נספח ג'].

¹⁸ מיהו מסתימת השו"ע סי' א' והפ' משמע דסגי באמירת הפרשה פעם אחת. אכן השב מכמה שגגות יש לו לומר את פ' חטאת כמספר הפעמים שחטא [ראה מ"ב בהערות 'דרשו' סוסי' של"ד].

¹⁹ דכתב המ"ב [סי' מ"ח ס"ק א'] דמה שאמרה הגמ' כל העוסק בפרשת חטאת כאילו הקריב חטאת וכו' הכוונה שהוא מתעסק להבין עניניה, לא אמירת התיבות לבד, ובה תחשב לו האמירה במקום הקרבן [והאריך בזה בחיבורו תורה אור פ"א], וכתב בסי' של"ד סוסי' פ' "מהנכון שיאמר פרשת חטאת ויבין אופן הקרבתה". וראה עוד במכתבי הח"ח [מכתב ה'] שהאריך בסדר התשובה לשוגג בחמורות והוסיף שמי שאינו יודע בעצמו ללמוד דיני הקרבת חטאת יסייע בממונו לאחרים שילמדו עברו ויחשב לו ג"כ כאילו למד בעצמו.

²⁰ עוד כתב רמ"א סוסי' של"ד גבי תשובתו של מחלל שבת שצריך להתענות ארבעים יום או לפדות התענית בממון ולתת צדקה דמי חטאת, והוסיף המ"ב דזה אף בשגגת איסור דרבנן של חילול שבת, אכן באשר למעשה נחלקו בזה גדולי ההוראה, ראה מ"ב מהד' דרשו.

²¹ כן משמעות הברייתא דד' חילוקי כפרה [יומא פ"ו]. ג' הם ותשובה עם כל אחד ואחד, והיינו שאותה התשובה הנצרכת לכפרת העשין כל השנה היא התשובה הנצרכת גם לכפרת הלאוין ביוה"כ.

וכן נראה בגמ' [שבועות י"ב:]: האי עשה [דמכפר עליה יוה"כ פ', רש"י] ה"ד אי דעבד תשובה, כל יומא נמי [מתכפר] דתניא עבר על מ"ע ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו, ומתרתא הגמ' שהמשנה כרבי שיוה"כ פ' מכפר בלי תשובה עיי"ש, ואם היה חילוק בין גדרי התשובה הנצרכים לכפרה במשך כל השנה לבין גדרי התשובה הנצרכים לכפרה ביוה"כ פ', א"כ מ"ט צריכה הגמ' להדחק ולהעמיד את המשנה כיחידאה ודלא כהלכתא, לימא שעשה תשובה קלה שחסר בה ג' העקרים המעכבים, שבכל השנה אי"ז מועיל לכפרה וביוה"כ פ' יש קולא שמועיל לכפרה. אלא משמע שאין חילוק בגדרי התשובה המעכבים בין יוה"כ פ' לכל השנה [שוב הראוני שכבר כתב להוכיח כן בספר אשר לשלמה מועד סי' פ"ו].

וכן נראה בראשונים. הר"ס ג' [אמונות ודעות מאמר חמישי פרק ה'] בבארו את עיקר "עזיבת ההשנות" [= שלא ישוב לחטא] כתב "ואינני ירא על רוב עמינו שיפילו מגדרי התשובה כי אם זה השער הרביעי רוצה לומר ההשנות, כי אני בוטח כי בשעת הצום והתפילה יעזבו ויתחרטו ויבקשו הכפרה אך אני חושב שהם מסכימים לשנות וכו'" וסיים בהדרכה איך להשיג את עזיבת החטא. הנה באר לנו את עיקרי התשובה המעכבים בשעת הצום הוא יוה"כ.

וז"ל הרמב"ם [תשובה א, ג] בזמן שאין ביהמ"ק קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה. התשובה מכפרת על כל העבירות וכו' ועצמו של יוה"כ מכפר לשבים וכו' עכ"ל. נקט לשון התשובה הידועה והיינו התשובה שהזכירה לעיל [הל' א' ופירש עיקריה המעכבים לקמן ב, ב] וסיים שיוה"כ מכפר לשבים היינו למי שעשו תשובה זו. וכן סתם בהמשך דבריו [א, ד] "אעפ"י שהתשובה מכפרת על הכל ועצמו של יוה"כ מכפר וכו'" וכתב גבי כל אחד מחילוקי הכפרה את אותו הלשון "ועשה תשובה" [והיינו שאותה תשובה הנצרכת לכפרת העשין כל ימות השנה היא הנצרכת לכפרת הלאוין ביוה"כ].

וכן נראה בדבריו [ב, ו] שנחת לבאר מעלת עשרת ימי תשובה ויוה"כ לעומת שאר ימות השנה "אעפ"י שהתשובה והצדקה יפה לעולם, בעשרת הימים שבין ר"ה ויוה"כ היא יפה ביותר ומיד היא מתקבלת וכו'", וגם כאן נקט לשון "התשובה" והיינו הידועה שפירש עיקרה לעיל.

[ומש"כ הר"מ "יפה ביותר ומיד היא מתקבלת" אינו ענין להקל בג' עיקרי התשובה היסודיים, רק סגולת הזמן להיות צעקתו (שמתוך התשובה) יותר מתקבלת לקרוע גז"ד בעוה"ז, ונתבאר בנספח].

וז"ל הרבני יונה [ש"ד, יז] "כי מה שנאמר לפני השם תטהרו זו מצות עשה על התשובה שנחפז דרכינו ונחקורה ונשובה אל השם ביום הכיפורים, ואעפ"י שנתחייבנו על זה בכל עת, החיוב נוסף ביום הכיפורים, והטהרה אשר בידנו היא התשובה ותיקון המעשים".

הנה העמיד הר"י את התשובה ביוה"כ בחיוב מ"ע, והביאה בה"א הידיעה שהיא ככל מצות התשובה הידועה, ועוד פירש שבים הכיפורים נוסף חיוב על תשובת כל שאר הימים [המבוארת היטב בש"א בכל עשרים עיקריה], הרי שאין לפחות בקיום מצוותה משאר ימות השנה ואצ"ל שלא לפחות מקיום עיקריה המעכבים. ועוד כתב [ש"ד, ג] "עוד התברר ענין זה בתורה שנא' כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם כי הנה הוצרכה כפרת יוה"כ אחרי התשובה כי עיקר כפרת יוה"כ עם התשובה", הנה כפל לשון

[ומה שמצינו שביוה"כ מרובה מידת הרחמים²² זה נאמר על עצם נתינת האפשרות לכפר ולתקן אפילו עבירות לאו שנעשו במזיד בקום עשה, שזוהי סגולת ומעלת יוה"כ דבר שאין בכוח התשובה לבדה לעשות²³. וראה עוד להלן סעיף ה'].

ב. וכן כמו בשאר ימות השנה שאין חוסר תשובה בעבירה אחת מעכב את התשובה על עבירה אחרת כך גם ביוה"כ מי שהחסיר תשובה על חלק מעבירותיו אין זה מעכב את קבלת התשובה

"התשובה" והיינו התשובה הידועה שהזכירה בכל ספרו ושכתב עליה [א, יט] "כי יסודות התשובה שלשה, החרטה והודיו ועזיבת החטא וכו' ואין תשובה פחותה משלושת אלה עכ"ל.

וראה עוד מש"כ הר"י בענין קביעות הסעודה בערב יוה"כ בטעם השלישי וז"ל למען נחזק להרבות תפילה ותחנונים ביוה"כ ולשית עצות בנפשנו על התשובה ועיקריה עכ"ל.

המאירי [חיבור התשובה, מאמר ב', פ"ב] בביאור "כלל דרכי התשובה" חזר בקצרה על קיצור דרכי התשובה מה שיש להודיע לחוטא ובתוך הדברים כתב [עמוד 1-670] וז"ל ואח"כ נבאר לו **גדרי התשובה** שיזדרז בשובו מדרכיו לקבל גדרי התשובה ושידע **שאינ התשובה מועילה למי שיחסר אחד מהם** וכו' וכו' [ומבאר שם את עיקרי החרטה, הודיו ועזיבת החטא] ואחרי זה נודיעהו שעם היות התשובה ראויה בכל עת ובכל זמן שיש זמנים יותר מיוחדים להם, ונודיעהו תחילה זמן ר"ה **ויוה"כ** והימים אשר ביניהם וכו' עכ"ל, הרי שמבאר חיוב גדרי התשובה ושהם לעיכובא גם ביוה"כ. וראה עוד שהפליג וכתב שם, [מאמר ב' פ"ג עמ' 546] "וכן כל שאמרו עליו שהוא מכפר עם שעיר המשתלח אם עצמו של יו"כ אם ייסורין אם מיתה ביאור כולם הערה [דבר המעורר לתשובה] מגעת לו באיזה מאלו והכל סיבת התשובה והיא הכפרה" והיינו שרק התשובה היא המכפרת וכל מעלת יו"כ והשאר היא בהיותו מעורר לתשובה.

וכן נראית דעת **המבי"ט** [בית אלקים פ"ו] שכתב שהתשובה מועילה גם בענין "ששב האדם בכל שנה ושנה וחוזר אח"כ למה שחטא", והיינו שנדרש לבאר שאין בכך סתירה ומניעה לקיום עיקר התשובה של עזיבת החטא, ושפיר הוא מתקיים גם בענין ששב האדם בכל שנה ושנה [ביוה"כ, כמפורש בדבריו שם] וחוזר אח"כ למה שחטא, הנה מדטרח המבי"ט להראות את קיום עיקר התשובה של עזיבת החטא ביוה"כ חזינן דנקט בפשיטות שעיקרי התשובה מחויבים הם ביוה"כ כמו בכל השנה. וכן משמעות כל הראשונים והאחרונים שסתמו דאין יוה"כ מכפר בלא תשובה ולא אשתמיט חד מנייהו לומר דסגי בתשובה פחותה ביוה"כ.

וכן מוכחת דעת **הגרי"ס**, שהרי באגרותיו טרח עבור המתיאשים מלקיים את העיקר של עזיבת החטא - הקבלה להבא וחדש עבורם את קולת הבחינות הקלות שנותנת להם דרך תשובה חלקית ע"י קיום **עזיבת החטא גמורה** בחלק הקל שבו [וראה בקונטרס מעשה התשובה חלק תשובת המזיד אות ו' מש"כ בזה], וכל חידושו עומד על ההכרח לקיים ביוה"כ תשובה כהלכתה בעיקריה המעכבים ע"מ לזכות לכפרת היום.

וראה בספר המצוות הקצר **להח"ח** [מצוה ל"ג] **שנקט כך בפשיטות** שהתשובה בעיקריה הידועים היא מעכבת ביוה"כ. נמצא דאף להסוברים (ר"מ, חינוך ועוד) שיוה"כ הוא המכפר והתשובה היא רק תנאי לכפרה, מ"מ הרי היא תנאי המעכב, וכדמוכח בכל הני"ל. ואילו להסוברים (מאירי הני"ל ועוד) שגם ביוה"כ התשובה היא המכפרת ויוה"כ רק מעורר אליה אין צריך לאמר שאין כפרה בלעדיה.

²² ראה רמב"ן [ויקרא כ"ג, כ"ד] וז"ל בר"ה מתייחד במידת הדין ומנהיג עולמו, וביו"כ במידת הרחמים וכו' עכ"ל, וכן הוא במחזור בברכת יוצר אור "הפותח לנו שערי רחמים ומאיר עיני המחכים לסליחתו". וכל מושג התשובה הוא ממידת הרחמים כמש"כ הרמ"ק [הו"ד בספר מסלות תשובה שער שמיני פ"א אות ב'] "תשובה היא מצד רחמים לא משורת הדין, שאין הדין נותן שיקובל החוטא בתשובה" וכדבאר הרמח"ל [מס"י סופ"ד] על התשובה "כי לפי שורת הדין ממש היה ראוי שהחוטא יענש מיד תיכף לחטאו בלי המתנה כלל, וגם שהעונש יהיה בחרון אף כראוי למי שממרה פי הבוית"ש, ושלא יהיה תיקון לחטא כלל וכו' אמנם מידת הרחמים היא הנותנת הפך השלשה דברים שזכרנו וכו' ושהתשובה נתן לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה וכו' - נמצא שיוה"כ הוא ממדת הרחמים ביותר, [ובזה יובנו כהוגן דברי האומר שיוה"כ הוא "יום של רחמים"].

²³ וראה בכוכבי אור [מהדו' תשלד, מאמר סט עמ' קכ] שכתב לבאר הטעם שתשובה לבדה אינה מועילה לכפר על לאוין ועל חילול השם וז"ל "לכאוי ישתומם כל איש כי בלי ספק מדובר שעשה תשובה ככל הלכותיה [ואף אם הוסיף ועינה בצום נפשו וסיגף עצמו בתשובת הרוקח] ובכל זאת אנו רואים כי תשובה לבדה אין לה כח רק לתלות וכו' והשי"ת אינו מוחל לו מיד רק כשיגיע יוה"כ, והלא תשובה היא מרחמי ה' ית"ש ומדוע לא יתכפר לו מיד?" ומיישב שרואים מזה "כמה גדול כח החטא אשר תשובה שהיא ממידת הרחמים אין לה כח למחול כי העבירה עלתה מעל לגבול הרחמים, רק כאשר רצון ה' ית"ש לכפר לחוטאים שעשו תשובה קבע להם יום זה לסליחה ומחילה, והיינו כי ביוה"כ נפתח שערי רחמים גדולים בריבוי רבבות יותר מכפי גבול הרחמים של כל השנה ומדת הרחמים הנפרזת בזה היום יש בכוחה לכפר" עכ"ל.

ששב בעבירות אחרות²⁴, וכמו כן אין חוסר תשובה על עבירות שבין אדם לחברו מעכב את קבלת התשובה על חטאים אחרים שבין אדם למקום²⁵.

ה. מעלותיה

1. נתינת האפשרות לאדם לכפר ולתקן עבירות לאו שעשה במזיד שאינן מתכפרות בתשובת שאר ימי השנה [כדלעיל אות ג']²⁶.
2. הצלחת כפרת עבירות מזיד ששנה אדם בהן והתקשה לקבל עליהם את קבלת התשובה- וזאת ע"י ההתעוררות הגדולה לתשובה ביוה"כ²⁷ הנותנת לו את היכולת לקבל עליהן כנדרש²⁸.
3. השב על ספק שגגת לאוין שיש בהם כרת [כגון ספק חילול שבת] נראה דזוכה ביוה"כ לביטול דין היסורים מעליו ולהשלמת כפרתו²⁹.
4. כתב המב"ט [בית אלקים, פט"ו] התשובה מועילה לעולם אבל מר"ה ליוה"כ מועילה יותר **ומקובלת גם כי לא תהיה כ"כ תשובה גמורה** עכ"ל, וענין 'תשובה גמורה' מצינו משמעות בדבריו בפ"ג שהיא התשובה שיש בה את שאר העיקרים הנוספים על אלו המעכבים והם מועילים לחזקה ולקיימה ולזכך את השב להיות כמו קודם חטאו, ולפי"ז אפשר בכוונתו שבימים אלו גם תשובה שלא הושלמו בה כל כך העיקרים שאינם מעכבים [ונעשו רק באופן חלקי] מקובלת היא לפני הקב"ה להשיג על ידה את המעלות שמשיג מי שעשה את עבודת כל העיקרים³⁰.

²⁴ כן מוכח מקושיית התוס' [שבועות יג. ד"ה ת"ל], והרמב"ן [שם, ד"ה ורמין] והריטב"א [שם, ד"ה לא התענה]. [והוצרכנו לכתוב זאת לאפוקי ממי שכתב להחמיר שבתשובת יוה"כ אף חטא אחד שלא שב ממנו מעכב קבלת התשובה בכל שאר החטאים ששב מהם], **אכן** גבי המ"ע הפרטית הנוספת של תשובה ביוה"כ שכתב הר"י [ש"ד, יז] הנלמדת מקרא ד'מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו' אפשר שאין יוצאים ידי חובה אם לא שבים מכל החטאים כפשטיה דקרא.

²⁵ כן פשוט לישנא דמתניתין [יומא פה:]: עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו, דקאי רק על אלו, וכ"כ בגליוני הש"ס [יומא פה:]: על מי שפרש מתני' שעבירות בין אדם לחבירו מעכבות אף כפרת עבירות שבין אדם למקום וכתב "ולא נהורא כלל, וגם לשון מתני' מוכח להפך", וכן פשוט סתימת כל רבותינו הראשונים, ומפרש הדבר בתוספת יוה"כ יומא פ"ה: ד"ה דרש ראב"ע, ברכי יוסף סי' תר"ו אות א', ומשמעות מהר"ש גרמיזאן ופר"ח דבסמוך. אכן באותן עבירות שבין אדם לחברו שלא שב מהן כתב הברכי יוסף דלעיל וז"ל כתב הרב מהר"ש גרמיזאן ז"ל והביאו הרב פר"ח בעבירות שבינו לבין חברו איכא נמי חלק גבוה וכל שלא פייס את חברו גם חלק גבוה אשר בו לא נתכפר, עכ"ל. והוא פשוט סתימת לשון המשנה ב"ק צ"ב: שאין נמחל לו עד שיבקש, והיינו שאין נמחל לו כלל על אותה עבירה וכן הוא בר"מ [תשובה ב, ט] ובטושו"ע סי' תר"ז.

²⁶ עוד מצינו חידוש בדברי הרא"ש [יומא פ"ה סי' יז] בביאור הברייתא 'אדם עובר עבירה וכו' רביעית אין מוחלים לו' שכתב ד"אם היא מצות עשה אין מוחלים מיד כשעשה תשובה אלא תשובה תולה ויוה"כ מכפר כדן חייבי לאוין' ולדבריו המזלזל במצות עשה [כזמן קרי"ש, כיבוד או"א, השבת אבידה וכיוצא] ד' פעמים מעוכבת כפרתו עד יוה"כ. [אכן הרמב"ם ושאר ראשונים פרשו הברייתא באופ"א ולדבריהם אין לכך מקור].

²⁷ מקור התעוררות זו הוא סגולי וטבעי.

בסוגלת היום ראה מש"כ התו"ט סוף יומא אמתניתין לפני מי אתם מטהרין "ומפני שלפעמים לפי שיצר לב האדם רע עליו לא יוכל להתגבר עליו להטהר בתשובה והוא רחום יכפר עוון יעוררהו [לשוב] ובימין צדקו יתמכהו וכו' וז"ש מי מטהר אתכם וכו'", וכ"כ בשיח יצחק [דרוש לשבת שובה אות כ"ו להמקובל ר' אייזיק חבר] "ולכן ביוה"כ מתעורר עליהם אור הזה אור גדול מעין אותו האור שיתחדש לעת"ל **להשיבם בתשובה** ולכפר עוונותיהם", וכ"כ המשך חכמה פר' ניצבים [ד"ה דין וחשבון] שביוה"כ נקל לעשות תשובה. **וכן הוא טבע האדם** שטבעו להיות נמשך אחר התחזקות הרבים לתשובה כמש"כ המאירי [חיבור התשובה מאמר ב' פ"א עמ' 237] "מזריזות דרכי הדת ומהפלגת עיונם בהשתדלות ליחד זמן בשנה התעורר בו כלל העם לתשובה ובזה יתעורר גם המתרגל בראותו הערה כללית לכל", ודבריו נסובים על כל עשרת ימי תשובה, ויוה"כ הוא בכלל ובכ"ש.

²⁸ שכן עיקר הקושי שבתשובה הוא בחלק הקבלה על להא המצריכה הסכמה להתאמץ בכל כוחו לעולם לעמוד בנסיון ולהרגיש כלפי העתיד שאפשר לו שיצליח לעמוד לעולם בנסיון זה שנכשל בו [כמבואר כל זה בקונטרס מעשה התשובה ח"ב, א], וע"י ההתעוררות המיוחדת שביוה"כ אדם נמצא מחוזק יותר מתמיד למאוס בחטא ולקבל ע"י שלא ישוב אליו כנ"ל.

[אכן אם גם בשעת ההתעוררות מכיר אדם בעצמו שלא יוכל לעמוד בצער קיום קבלתו במהלך החיים הרגילים אי"ז קבלה, עיי"ש].

²⁹ כתב הרמב"ם [שגגות פ"ג, ה"ט] "חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהם יום הכיפורים חייבים להביא לאחר יוה"כ, וחייבי אשמות תלוין פטורים שנא' וכו' שכל חטא שאין מכיר בו אלא השם נתכפר לו". ונראה שאחרי שאשם תלוי בא להגן מן היסורים [כריתות כה-] ויוה"כ מועיל לפטור ממנו ולכפר אע"פ שיש שם איסור קבוע [כמב' ברמב"ם שגגות ח, ב] ה"ה וכ"ש שיוה"כ מועיל בשאר ספיקות החמורות לפטור מייסורים ולכפר עליהן.

³⁰ ובדומה לכך משמע קצת גם בר"י שביאר [ש"א, ט] שבתשובת כל ימי השנה על מנת לזכות למעלת הריצוי בעיני לתוספת עבודת עיקרי התשובה שאינם מעכבים, ואילו גבי תשובת יוה"כ כתב [ש"ד, ח] "ואם עבר אדם על מצות ל"ת **ועשה תשובה**

5. הנודע ביהודה [דרושי הצ"ח, דרוש ט אות ח] כתב "מצאתי עוד מידה טובה לבעלי תשובה שזה שחילקו בין תשובה מאהבה לתשובה מיראה היינו באמצע השנה אבל בעשי"ת שאז מצוי הקב"ה לכל יחיד ויחיד אפילו ע"י תשובה מיראה גם כן יכול להיות שזדונותיו נעשו כזכיות³¹".

נמצא שיכול כל אחד מישראל לזכות ביום הקדוש הזה לטהרה ולריצוי ולקירבת אלקים יותר ממה שיכול להשיג בכל שאר ימות השנה³².

ידאג לעוונותיו ויכסוף ויחכה להגיע ליום הכיפורים **למען יתרצה** להשי"ת וכו' " [והרחיב שם בביאור מעלת הריצוי], ומדכתב בסתם ויעשה תשובה' משמע דמייירי בתשובה הרגילה שאין בה את כל עשרים העיקרים ואפי"ה זוכה ביוה"כ למעלת הריצוי, [אכן י"ל דאף לפי"ז אין כוונתו לריצוי השלם שכן מצינו שכתב [ש"ד, י] שצריך ביוה"כ "לשית עצות בנפשנו על התשובה ועיקריה" והיינו שאף ביוה"כ עצמו נצרכת עבודת שאר העיקרים, וכן נראה ממש"כ בעיקרי היגון, הדאגה, ההכנעה והתפילה שהם נצרכים לעולם, ומשום כך נראית כוונתו שממעלת יוה"כ להשיג דרגה ממדרגות הריצוי, וכן אפשר ברמח"ל [דרך השם פ"ח אות ה'] שכתב שמסגולת יוה"כ "להשיב את השבים אל מדרגת הקדושה **והקרבה אליו** ית"ש וכו'" [והגם דאפשר לדחות דשניהם דברו במי שעשה את כל העיקרים ורק שעד שלא יתכפר לו ביוה"כ עצם העוון אף הריצוי מעוכב לו, מ"מ משמע טפי דמייירי בכל שב אף שלא השלים את כל עשרים העיקרים, וכפי המצוי]. וראה עוד בנספח אות ג' ביאור נוסף בדברי המבי"ט הללו.

³¹ נראה שמש"כ "יכול להיות" אין כוונתו להסתפק בדבר אלא וודאי שיש אפשרות לכך כמשמעות פתיחת דבריו "מצאתי מידה טובה לבע"ת" רק לא ודאי שכל אחד יזכה לכך.

³² וראה מה שהביא הפלא יועץ מהרש"ש [בנהר שלום] על מעלת ר"ה שהוא "עת רצון לתשובה וכו' ואפי"ה אם יש בידו של אדם חטא מהחטאים המעכבים את התשובה [והיינו שאין לו סיוע משמים לשוב כגון שהיה סיבה להחטיא את חברו], בהתעוררות תשובה ביום זה גורם לפתוח לו שערי תשובה כי שערי תשובה פתוחים והתעוררות תשובה מעט היום הוא כנגד טורח גדול בזמן אחר וכו' ", והדברים ק"ו גבי יוה"כ.

מצות הוידי של יוה"כ

א. מצות הוידי קודם יוה"כ

1. הוידי הראשון הוא במנחה של עיו"כ קודם הסעודה, וטעמו מבואר בברייתא [יומא פ"ז:]: שמא יארע לו איזה אונס בסעודה [שכרות או חנק] שמחמתו לא יוכל להתוודות ויפסיד הכפרה³³.

2. דעת הרמב"ן [שם] שהוידי הנוסף שקודם יוה"כ הוא **לאחר** הסעודה וטעמו **על מנת שיכנס ליום בתשובה**³⁴, וזמנו עם חשיכה סמוך ליום עצמו כדי שלא תהא שהות לחטוא בין הוידי לכניסת היום³⁵.

נמצא שלדברי כולם הוידי הראשון הוא על מנת להבטיח שלא יפסיד אדם חלילה את כפרת יוה"כ³⁶ התלויה בתשובה והיינו שכבר בו מתקיים הוידי ד"ת של המ"ע דתשובה³⁷. ומ"מ לא סגי בהכי וכדלהלן.

ב. מצות הוידי ביו"כ עצמו

הנה הצריכו חז"ל להוסיף ולתוודות ביוה"כ גם לאחר תקנת הוידי בעיוה"כ. ובטעם הדבר כתבו הלבוש והגר"ז [סי' תר"ז] "דמצות הוידי מן הדין היא כשיכנס יום הדין ויחשך ויתקדש היום שהוא זמן התחלת הכפרה", והיינו שיש להתוודות בזמן הכפרה³⁸. וצריך לדעת אמאי קבעו לנו חז"ל וידויים נוספים ביוה"כ דתיסגי לן בוידי אחד בעיצומו של יום. וכתב הרמב"ן בטעמים שמא יארע לו דבר עבירה כל היום, דיוה"כ בסופו עם חשיכה הוא מכפר. והיינו שחששו חכמים שמא תתחדש לו איזו עבירה משך היום וישאר אדם חלילה ללא כפרה עליה ביוה"כ ולכן הצריכו להוסיף ולהתוודות עד סופו של יום [ולטעם זה כל אחד מהוידויים אפשר לו להיות וידי דתשובה מה"ת].

ג. טעם לריבוי חזרת הוידויים

ועדיין צריך טעם לריבוי חזרת הוידויים [שאף להרמב"ן תסגי לן בוידי האחרון דנעילה המבטיח כפרה לכל מה שאירע משך היום³⁹]. ונראה ליתן טעם עפ"י מה שמצינו שמלבד היות הוידי גמר התשובה ומעכב בכפרה עוד יש בו תועליות גדולות, ובריבוי הוידויים יושגו יותר:

³³ אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה שמא תיטרף דעתו בסעודה [גירסא שלפנינו] ופרש"י [יומא פ"ז:]: ד"ה שמא תיטרף דעתו [מחמת שכרות, ומשמע שחששו שע"ז לא יוכל עוד להתוודות, וגם לגירסת הר"ף "שמא יארע דבר קלקלה בסעודה" פירש הר"ן "של שכרות וכיוצא בו" והוא כפרש"י. גם להרמב"ם [תשובה ב,ז] שכתב "שמא יחנק בסעודה **קודם שיתודה**" מבואר הטעם כנ"ל וכן הוא ברמב"ן [הו"ד בסמוך].

³⁴ וז"ל הח"א [ריש כלל קמ"ג] "לכן צריך כל אדם וכו' שיתאמץ בתשובה על העבר ולהרבות מצות ומעשים טובים בכדי שיהיה טהור וזך לפני **בא** יום הקדוש הזה כמ"ש לפני ה' תטהרו", וכ"כ [כלל קמ"ד ס"ה] "אע"ג שחייב אדם לשוב בכל יום וכ"ש בעשי"ת, מ"מ בערב יוה"כ החיוב יותר ויותר שיהיה כל היום בתשובה ולקיים כמ"ש "כי ביום הזה וגו' לפני ה' תטהרו" [ולכא"ו מה שסמך הדבר במקרא זה הוא חידוש שלא מצאנוהו בראשונים ובשע"ת (ד, י"ז) ביאר הקרא על יוה"כ עצמו].

³⁵ הביאו המ"ב סי' תר"ז סק"א וכתב דראוי להחמיר כדיעה זו וכן נהגו בזמנינו שאומרים אז תפילה זכה. והנה חשש שכרות למשך כל יוה"כ או חנק בסעודה ודאי שהינם דבר שאינו מצוי כלל ועם כל זאת חזינו לחז"ל שחששו להם, ונראה טעמים משום חומר ענין הכפרה שיש לזיזה בו בכל אופן האפשרי מלאבדו.

³⁷ והיינו שאף אם לא יעשה מאומה ביוה"כ כבר יזכה לכפרת היום. ומבואר זה בדברי הר"י בר יקר [רביה דהרמב"ן בפירוש התפילות והברכות ח"ב ע' פג] שכתב "עבר על ל"ת ועשה תשובה אפי' ישן כל יוה"כ תשובה ויוה"כ מכפרי". וכן הוא בתוס' ישנים [יומא פה:]: שפירשו כוונת מתני' מיתה ויוה"כ מכפרים עם התשובה "היינו התשובה שעשה כבר [קודם יוה"כ] צריכה יוה"כ".

³⁸ עיי"ש דדימו הוידי ביוה"כ לוידי דהמביא קרבן שצריך להתוודות בשעת הבאתו.

³⁹ ואפשר הטעם משום דלא רצו לסמוך על שעה האחרונה שמא יחלש או יארע לו איזה אונס שימנעוהו מלהתוודות [וכ"ש הוא, דשכיח זה טפי מחשש שכרות או חנק דלעיל הע' 33, ומ"מ אינו טעם מספיק לריבוי הוידויים].

א) כתב החינוך [מצוה שס"ד] שבהודאת הפה תתגלה מחשבת החוטא ודעתו שהוא מאמין באמת כי גלוי וידוע לפני האל-ל ב"ה כל מעשיו ולא יעשה עין רואה כאינה רואה, **גם מתוך הזכרת החטא בפרט ובהתנחמו עליו יזהר ממנו יותר...** – הרי שיש בוידוי חיזוק לקבלה להבא, ולפי"ז אפשר בריבוי הוידויים להוסיף חיזוק לקבלת התשובה⁴⁰.

ב) עוד נראה שככל שמתקדמים במהלך היום הקדוש כך מוסיפים בקדושה ומתרחקים מן החומריות והוי סיעתא טבעית להרגיש ולהבחין יותר בעומק הוידוי-בעומק החטא, ועי"ז אפשר להוסיף בעומק התשובה [חרטה, יגון, מרמור, קבלה] והתקרבות להשם⁴¹.

ונמצא שריבוי הוידויים מאפשר לאדם להוסיף בדרגת התשובה⁴².

ג) ובזה"ק [הו"ד בראשית חכמה שער התשובה סופ"ה] מצינו תועליות נוספות בוידוי :

1. פ' בא [דף מ"א] שכשאדם מקדים ומפרש חטאיו אינו משאיר פתחון פה למקטרג ואינו יכול לתבוע עליהם דין [וכעי"ז במדבר רבה פ' כ' אות ט"ו שכל מי שחוטא ואומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו].

2. פ' פנחס [דף רל"א] צריך האדם לפרט חטאיו שמי שמפרש חטאיו לא נמסר דינו אלא בידי הקב"ה לבדו והבי"ד של מעלה נבדלים ממנו, ומי שדן אותו הקב"ה הוא לטוב וכו' [והיינו שנדון יותר ברחמים, וכעי"ז בזה"ק דלקמן שע"י הוידוי מתגברים הרחמים על הדין].

3. פ' ויקרא [דף כ"י] וידוי חטאיו הוא כבוד המלך להגביר רחמים על הדין, וכעי"ז בזה"ק פ' בא [מ"א] שמי שמספר ומפרש את חטאיו מעלה כבודו של הקב"ה למעלה ולמטה וכו' עיי"ש, [וכעי"ז בסנהדרין מ"ג : אמר ריב"ל כל הזובח את יצרו (פרש"י שב בתשובה) ומתודה מעלה עליו הכתוב כאילו כבודו להקב"ה בשני עולמים, העוה"ז והעולם הבא].

ונמצא לפי"ז שכל וידוי נוסף במהלך היום יכול להיטיב דינו של אדם ע"י השקטת המקטרג והגברת רחמים בדין [מלבד התוספת הנ"ל בדרגת מצות התשובה]⁴³.

⁴⁰ וכעי"ז כתב בבית אלקים [רפ"ג] וז"ל כי בהתודות האדם ובהיותו מבטא בשפתיו לפני הקל חטאותיו אשר חטא בהם והוא מתנחם עליהם וגומר בליבו שלא לשוב עוד אליהם ואומר דברים אלו בפיו ובשפתיו **אז יבוש ויכלם מלשוב עוד למה שחטא**, עכ"ל.

⁴¹ עוד אפשר שבחזרת הוידוי יזכור חטאים נוספים שלא הזכירם. וראה כעי"ז לקמן סוף הע' 58 בדברי הכל בו.
⁴² וראה עוד בתועלת הוידוי מש"כ נפה"ח [שער א' רפ"כ] "ע"י וידוי דברים באמת וכו' וגורם שיתאצל תוספת קדושה ממנו ית"ש עד שורש הנשמה תחילה, ומשם לנשמתו ורוחו. והרוח מבהיק אורו הגדול הנשפע עליו גם על בחינת הנפש וכו' לכלות ולהתם הכוחות הרע ומדרגות הטומאה, ולהוציא ממסגר אסיר כל בחינותיה, ולחזור ולקשרם כבראשונה עם בחינת הרוח" – ולדבריו נראה שריבוי הוידויים מאפשר להוסיף לכלוי כוחות הרע והטומאה.
עוד אפשר דחז"ל התייחסו לוידוי כ"מצות היום", ומשום כך תקנו להרבות בו וכעין הא דמצינו בשופר דבלי קולות ודאי יצ"ח ד"ת ורבנן תקנו להרבות בתקיעות מיושב ומעומד, וכן בלולב מדאגבה נפק ביה ורבנן תקנו להרבות נענועים בשעת הנטילה ובהלל.

⁴³ ואפשר שבריבוי הוידויים מתקיים ה"משובח" שכתב הר"מ [א,א] "וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח" עכ"ל, דנראה בדבריו ש"המרבה" הוא ענין חזרת הוידויים כמה פעמים [שו"ר במקורות וצינונים מהדו' פרנקל שכ"כ המהר"י בירב גבי חזרת הוידוי מיו"כ שעבר ליו"כ זה], ואילו ה"מאריך" הוא בענין פירוט החטא.

ד. נוסח הוידוי

עיקרו של וידוי הוא רק שיאמר 'חטאתי עויתי פשעתי'⁴⁴, ונהגו לאמרו בלשון רבים⁴⁵ ולהוסיף עליו כמה דברים וביניהם אמירת אשמו בגדנו וכו' ואמירת על חטא לפי סדר האלפא-ביתא⁴⁶. וראה הערה⁴⁷.

ה. פירוט החטא

כתב השו"ע [סי' תר"ז ס"ב] דאם מתודה בלחש נכון לפרט החטא. והוסיף המ"ב [ס"ק ז'] דבזה אין חילוק בין חטא המפורסם לשאינו מפורסם דהכל גלוי לפני המקום. וטעם מעלת הפירוט הוא כדי שיתבייש יותר כשמזכיר חטאיו [ועדיין מקרי כסוי חטאה כיון שאינו נשמע לפני אדם]. ואחרי שהנהגו אצלנו הוא להתוודות בלחש ולא בקול⁴⁸, נכון הוא לנו תמיד לפרט.

⁴⁴ הנה הרמ"א סי' תר"ז ס"ג כתב לעיקר הוידוי רק "חטאנו" אבל המ"ב ס"ק י"ב כתב עפ"י הפ"ח "וה"ה שצריך לומר ג"כ עוינו פשענו" ובשעה"צ ס"ק יא הוסיף לבאר "דאנחנו חטאנו [לחוד] הוא רק וידוי על השגות ולא על מזידות ומרד". וכל זה בדין וידוי דיוה"כ הבא על כל סוגי החטאים, אבל בידוי הבא רק על שגות משמע בשעה"צ דסגי מעיקר הדין באמירת חטאנו בלבד. [ובדעת הרמב"ם (תשובה א,א) שסתם בדין הוידוי לומר חטאתי עויתי פשעתי יש נידון אם על כל חטא מסוג אחד ואפילו רק שוגג צריך לומר את כל הג' דרגות שהזכיר (חטאתי עויתי פשעתי) או דצריך להתוודות רק לפי מה שחטא וכפשטות ענין הוידוי שהוא הודאה על מה שחטא בדבר זה. והנה בספר קול אליהו להגר"א תהילים לב,ה על מה שדוד אמר על חטא בת שבע חטאתי כתב "שדוד המלך ע"ה חפץ עוד לומר המילות עויתי פשעתי, כדן של כל המתודים "שצריכים לומר חטאתי עויתי פשעתי, אך היודע תעלומות ובוחן לבבות ידע כי דוד אמר זאת בכל כך התלהבות ובחרטה מוחלטת עד אשר גם המלה האחת חטאתי היה די להעביר חטאו". עכ"ל ונראה ביאורו משום שדרך המתודים המבקשים מחילה בכל לבם להגדיל בפייהם את חטאם אף השוגג לקראו בשם עוון ופשע להראות בכך גודל חומרתו בעיניהם ועוצם חרטתם עליו וכניעתם הגמורה בו, ומשום כך נקבעה צורת הוידוי להוסיף לומר תמיד עוון ופשע גם בעבור שגגה גרידא הגם שמעיקר הדין אינה צריכה וכדברי הרמ"א והפוסקים. [שוב הראוני במצודות (תהילים מ,יב) שכתב "וכן ראוי לכל חסיד בתפלתו לפני האל, להגדיל עונותיו ולמעט צדקותיו שיאמר כי הוא מלא עונות, ויבקש הכפרה והרחמים". וכע"ז משמע במאירי בפרשו לתהילים לב,ה] עה"פ ואתה נשאת עוון חטאתי סלה, שכתב "וסמיכת עוון לחטאתי דרך הפלגה".

⁴⁵ ובטעם הדבר ראה לקמן אות ה' שמתוודה כ"א גם על עונות חבריו.

⁴⁶ טור [סי' תר"ז] "עיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו אלא שנהגו לומר גם שאר דברים וכו'", מאירי [מאמר א' פ"ג] "חדשים מקרוב באו פרט בו פרטי חטאים רבים ע"ד אלפא ביתא", [וכן משמעות הרמב"ם שכתב בהלכות תשובה (ב,ח) "אבל חטאנו וכו'" הוא עיקרו של וידוי ואילו בסדר התפילות שלו הביא גם לחלק מההוספות שעפ"י האלפא ביתא, והיינו שאין מעיקר הוידוי]. וכ"כ המ"ב ס"ק יב.

⁴⁷ הנה אמירת אשמו בגדנו שנסדר על סדר א' ב' נתקן במקורו לא בעבור פירוט החטאים אלא בתור וידוי כללי על רוב קיצורו בעבודתו ית' וכמ"ש החיי אדם [הל' יוה"כ כלל קמג] "הנה וידוי זה אשמו נתקן ע"פ הפוסקים שאין צריך לפרט החטא", והטעם שתקנו ריבוי לשונות זה הוא משום שרצו לתקן את הוידוי עפ"י כל אותיות הא-ב שיש בזה סודות ותיקונים גדולים [ראה נפה"ח ש"ד פל"ד ודרשת מוה"ר לסליחות]. עוד נראה עפ"י פשוטו שיש בריבוי זה גם תוספת הבעת שפלות וכניעה לפני ה' ית' שמכירים אנו את חומרת העובר על רצונו, וכמ"ש הר"י [ש"א, כג] "כי המכיר את בוראו ידע כמה העובר על דבריו שח ושלפ ונגרע מערכו" ועוד "כי אין לו להביט לקטנות העבירה, אבל יביט לגדולת מי שהזהיר עליה" [ש"א, לח], [וראה עוד לעיל הע' 44, ולקמן הע' 61], ובזה נמצא טעם אף לאותם לשונות היותר חמורים של מרדנו, נאצנו, תעבנו, שאדם יודע בעצמו שמעולם לא הרשיע כ"כ.

ונראה שאף באותם לשונות שיש במשמעותם חטא פרטי [גזלנו, דברנו דופי, חמסנו, יעצנו רע, כזבנו, לצנו] כוונתם כשאר רוב הלשונות שבסדר וידוי זה שמשמעותם רק כללית ומשמשים הם בלשון מושאלת, כמו גזלנו- השתמשנו בנשמה שהקב"ה הפקיד בנו ובכח שהקב"ה השפיע עלינו לעבור על רצונו [וראה תומר דבורה פ"א מדה הראשונה], דברנו דופי- כל סוגי דבורים האסורים [ולא רק דיבור של א' בפה וא' בלב], חמסנו- הכרחנו את הנשמה למכור רוחניות עבור תאות הגוף [וכעין מש"כ בגזלנו], יעצנו רע- החלטנו והסכמנו לעשות רע [ולא רק הלאו הפרטי של לפני"ע], לצנו- גזלנו בתורה והמצוות במה שלא נזהרנו לקיימם.

אכן אחרי שכתב השו"ע [סי' תר"ז, ב] שנכון לפרט החטא, הרי שבאותם לשונות שיש בהם משמעות של חטאים פרטיים הנ"ל נכון לכונן בהם גם את חטאיו הפרטיים.

והחיד"א והח"א [הנ"ל] הוסיפו שנכון שיפרט המתוודה את כל חטאיו לפי אותיות האלפא ביתא ולדוגמה באשמו יוסיף ויאמר אכלתי דבר איסור וכו'.

⁴⁸ ולכן לא נכנסנו לחילוקי דינים שיש במתוודה בקול מתי אסור מתי מותר ומתי נכון לפי השיטות השונות, ראה מש"כ בזה בשעה"צ ג' ואכמ"ל.

תוכן הפירוט הוא לומר לקב"ה את **שם החטא** וכדכתב הרמב"ם [א,א] "אנא ה' חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך"⁴⁹.

גם מי שאינו מפרט חטאיו מ"מ בשעה שאומר חטאתי [עויתי פשעתי] צריך לחשוב על החטא המסוים ששב ממנו⁵⁰ ואם בא לשוב מכמה חטאים צריך לחשוב על כל אחד מהם⁵¹.

ו. חזרה על וידוי דיוה"כ שעבר

עוונות שהתודה עליהם ביוה"כ שעבר **ולא חזר עליהם** אינו צריך לחזור ולהתודות עליהם אבל משובח הדבר משום שנאמר וחטאתי נגדי תמיד⁵².

עוונות שהתודה עליהם ביוה"כ שעבר **וחזר ונכשל בהם**, הגם שלא נעקרה תשובתו שעשאה כהוגן בשעתה, מ"מ משמע דנכון [ואפשר דצריך⁵³] שיתודה על הישנות שוב ביו"כ זה יחד עם החדשות.

ז. וידוי על חטאים שאינו יודע שעשאם

הנה מן הדין אין שייך וידוי על חטאים שלא יודע עשאם⁵⁴ [וכ"ש חטאים שידע שלא עשאם]. ומה שמצינו בנוסח הוידוי [הנדפס במחזורים] פירוט הרבה חטאים שאין אנו נכשלים בהם אין זה חיוב ממ"ע דהתשובה אלא מנהג שהנהיגו קדמונים⁵⁵, ומצינו בראשונים שני טעמים למנהג: האחד- ספר חסידים [סי' תר"א] ומהרי"ל [הל' מוסף יוה"כ אות יח] כתבו "לפי שכל ישראל ערבים זה לזה", והיינו שמתודה על עוונותיהם של אחרים⁵⁶.

השני- עוד כתב ספר חסידים [שם] "כדי שיודה החייב שלא יתבייש להודות", וכ"כ המאירי [חיבור התשובה מאמר א' פ"י] "והסכימו על המתודה שיפרוט כל העבירות שבאותו נוסח אף אם לא

⁴⁹ ומקורו מדברי ריב"ב [יומא פ"ו]: שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב [רמב"ם ב,ג]. וכ"כ רש"י שם [ד"ה וצריך לפרט את החטא] "כשהוא מתודה אומר חטא פלוני חטאתי".

⁵⁰ דזהו תוכן הוידוי שמכיר בחטאו ומבקש עליו מחילה. שו"ר במאירי שכתב [חיבור התשובה מאמר א' פ"י] "נמצא לדעת ר"ע שאינו צריך לפרוט את החטא בשפתיו אלא שיזכרהו בלבו ושיכללהו בדעתו במילות חטאתי וכו' " וכן [שם] "שיהיו הגלויים לו חקוקים לו בלבו ושיכוון לכללם בדעתו בשעה שאומר חטאתי".

⁵¹ ואפשר שהמתודה על כמה עבירות בלי לפרטם לאחר שהכיר שעבר על כל אחת מהן, סגי ליה עתה בוידויו בנתינת דעת כללית על כל אלו שהכיר בהן כבר ואינו צריך עוד להתעכב במחשבתו ביחוד על כל מעשה ומעשה ששב ממנו.

⁵² מ"ב סי' תר"ז ס"ק י"ד.

⁵³ משמעות הברייתא [יומא פ"ו]: דבזה מודים חכמים לראב"י שצריך לשוב ולהתודות עליהם [וכן פירש המב"ט בבית אלקים פ"ו], והביאה הרי"ף והרא"ש, וביותר מזה איתא ברמב"ם [ב,ח] שפסק "חוזר ומתודה" אף על עבירות שלא שנה בהן לאחר תשובתו ביו"כ שעבר, וכ"ש הכא, ונראה שהוא חיוב מדרבנן, פרט בתק"ח דהוידוי דיוה"כ, וטעמם נראה שאחרי שבקש מחילה ונסלח לו חזר לחטאו הרי שעליו לבקש עתה מחילה ביותר. מיהו השו"ע לא הביא דין זה הגם שמשמעות הרי"ף והרא"ש שהעתיקוהו בהלכותיהם והר"מ פסקו להדיא, והשתא צ"ד תקפו של דין זה ולכא' אחרי ששלושת עמודי ההוראה שעליהם נסמך השו"ע פסקוהו להלכה נראה שמה שהשו"ע לא הביאו הוא רק מחמת השמטה וצ"ע, ועכ"פ גדרו הוא בודאי יותר מ"משובח" שכתב המ"ב [סי' תר"ז ס"ק י"ד] גבי מי שלא שנה בחטא.

⁵⁴ דמהות הוידוי הוא להודות [לפני השם] שמכיר בחטאו ולבקש עליו מחילה כמשנ"ת בראשונים [הו"ד בקונטרס מעשה התשובה ח"ב, תשובת המזיד הע' 4,5] וכשאנו מכיר בחטאו אין שייך וידוי. ועוד דהוידוי מכפר רק ביחד עם התשובה שיש בה חרטה, וא"א להתחרט על חטאים שאינו יודע שחטא בהם.

⁵⁵ ראה מש"כ המאירי [שם, מאמר א' פ"י] "חדשים מקרוב באו פרט בו פרטי חטאים רבים ע"ד אלפא ביתא", ובטור [שם] "ובאשכנז נוהגים לומר על חטא על סדר אלפא ביתא ומפרטים בו החטאים וכו' ובספרד אין נוהגים לאמרו". וכ"כ במ"ב [סי' תר"ז ס"ק י"ב] שצ"ל חטאנו עוינו פשענו "אלא שנהגו לומר גם שארי דברים כגון מה נאמר לפניך וגו' אתה יודע רזי עולם ועל חטא".

⁵⁶ וכע"ז כתב החיד"א [מדבר קדמות מערכת ו' אות יא] בשם האריז"ל. ומ"מ אף לטעם זה דערבות נראה דמהות וידוי זה איננה הוידוי דמצות התשובה [דיסודו שיודה החוטא בחטאו] אלא רק אופן בקשת כפרה על החוטאים שהוא מענין תפילה וכלשון המהרי"ל [הנ"ל] "דכל ישראל **מתפללין זה על זה**" ומה שקראוהו וידוי הוא משום שכל וידוי כולל בסיומו בקשת כפרה, ובפרט לראשונים דלעיל בהקדמה [אות ב] שהגדירו את כל מצות הוידוי בשם בקשת הכפרה.

עשאו ונתנו טעם לדבריהם מפני שצריך לדעתם לפרוט את החטא ושלא לבייש את החוטא תקנו להיות סדור כך בפי הכלל⁵⁷.

וראה טעמים נוספים בהערה⁵⁸, ומ"מ לכל הטעמים אין חיוב תשובה מן הדין על חטאים שלא יודע עשאו.

ודע שהגם שמחויב כל אחד לומר את כל החטאים שביודיו [מכח המנהג המקובל] מ"מ אין לו לאמרם באותה הכוונה שמתוודה על חטאים שיודע שעשאו, **שבאלו שעשאו מחויב להכיר בכך שחטא ולהתוודות עליהם לפני ה' ולהתחרט ולקבל להבא, ואילו בחטאים שאינו יודע שעשאו יש לו לאומרם רק כפי כוונת הטעמים השונים של המנהג⁵⁹**. [ופשוט שאינו צריך להוסיף בהם פירוט נוסף כמו הפירוט לבעל החיי האדם והחיד"א ועוד⁶⁰].

אמנם כל זאת רק מעיקר הדין וראה בהערה אודות טעם נוסף⁶¹. [וראה עוד מש"כ להלן בסוף הקונטרס בתשובת השאלה על דברי הרמב"ם המפורסמים שאנו עוברים על כל החטאים הנזכרים ביודיו].

ח. וידוי על חטאים שמסתפק אם עשאו

חטאים שאדם מסתפק⁶² אם נכשל בהם [ומצוי הדבר בשגגות ובהוראות התר] צריך לשוב מהם והיינו להתחרט ולהתוודות עליהם על הצד שעשאו וכן צריך לקבל ע"ע חיזוק על להבא להיותו שמור מהם לעתיד⁶³.

⁵⁷ כוונתם נראית לפי שנהגו בזמנם להתפלל בימים נוראים את תפילת העמידה בקול [וכמ"ש השו"ע סי' תקפ"ב ס"ט] וחבריו שומעים וידויו. ולפי הנהוג היום שמתוודים בלחש ליתא לטעם זה [זולת ביודיו דחזרת הש"ץ].

⁵⁸ א. החיד"א בספרו לב דוד [פרק י"ב] כתב אולי חטא בגלגולים הקודמים וכן כתבו החיי אדם [כלל קמ"ג בבאור בגדנו] והבן איש חי [שנה ראשונה פ"ד כי תשא]. טעם זה כולל את כל נוסח ה"על חטא" אך פשוט שאינו מן הדין [וראה לשון החיי אדם "נכון לכל אדם לומר כן שמא חטא בזה בגלגול אחר"].

ב. משום "בחינות דקות" שיש בכל החטאים, ראה מש"כ להלן בנספח א' בתשובת השאלה שאינו שייך בכל אדם בכל החטאים. ג. עוד יתכן לבאר בטעם המנהג דתקנו נוסח הכולל חטאים רבים כדי שכל אדם יוכל להזכר במה ששייך אליו ויתודה עליו, וכיון שהכלל מורכב מהרבה סוגי אנשים צריך הנוסח לכלול את כל סוגי החטאים, וכע"ז מציינו בכלבו [יו"ד סי' קי"ג, הו"ד בד"מ סי' שלח] שכתב גבי וידוי שכיב מרע "טוב הדבר לפרט חטאיו וגם מה שלא נכשל כי אפשר מתוך כך יזכור הנשכחות ויתחרט בהן ויחזור בתשובה שלימה". [וראה עוד כעין זה בהליכות שלמה תפילה פט"ו אות א' בדבר הלכה].

⁵⁹ משא"כ אם יאמרם בכוונת וידוי על חטא שעשה יש לו לחוש משום דובר שקרים לפני השם. ⁶⁰ אכן שייך להשביח את הוידוי והתשובה באמירתם כל שיש באמירתם כוונה מאחד הטעמים הנזכרים בהע' 56, 58 אך בלי כוונה זו [וכ"ש אם אמרם רק מן השפה ולחוץ] טובה שתיקתו מדבורו, וכעין מש"כ המאירי {חבור התשובה מאמר ב, פ"ח} על מי שמוסיף ביודיו חטאים שאינו יודע שעשעם במקום שאין מנהג על כך שהוא "אינו אלא מן המתמיהים ואין ראוי לעשות כן".

⁶¹ העירנו חכ"א בעל הוראה שליט"א דיש טעם נוסף לאמירת נוסח הוידוי שבידנו הגם שאינו מן הדין, דבאמת יש על האדם לדעת ולהרגיש שפלותו לעומת גדלות הבורא, ואת היותו חסר בעבודת השי"ת בכל המצות [אף כשאינו יודע שעבר על איזו מהן], ובאמירת נוסח הוידוי המסודר שבידנו ראוי לכל אדם לבטא הרגשה זו, ובפרט נכון הדבר ביום הכיפורים שבו כל אדם מקרב את עצמו ביותר לבורא ומגלה לפניו ביותר את חסרונותיו. וראה מש"כ להלן בסוף הקונטרס בתשובת השאלה דנראה לדעת החיד"א שאדם גדול נתבע לפי דרגתו אף על בחינות דקות שבחטאים, עיי"ש.

⁶² וה"מ בספק ממשי ולא בחששא בעלמא שמסתבר לו שלא נכשל בהם [כדברים שאינם שכיחים או דברים שהוא זהיר בהם] שבכל אלו נראה דמן הדין א"צ לחשוש שמא ואולי נכשל בהם ואינו זוכרם דהוי מעין אחזקת רעותא לא מחזיקין.

⁶³ רמ"א [סי' תרג] "וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאית כי יותר מתחרט שעשה משאינו יודע ולכן קרבן אשם הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת" [תר"י ריש ברכות], ומש"כ שצריך יותר תשובה צ"ב מה הנפק"מ המעשית [מלבד קרבן אשם תלוי שאינו בזה"ז] ואדרבה על הספק איננו יכול להתחרט ולקבל כמו על הודאי וכמ"ש חוה"ל שער התשובה רפ"ג, ולכא"ו כונתו שצריך יותר לזרז עצמו לשוב וכדכתבו תר"י ריש ברכות דבספק "לא ישית אל ליבו לשוב ולפיכך החמירו בו יותר".

ט. וידוי על חטאים שעשאים ושכחם

חטאים שנכשל בהם אך שכחם ואינו זוכרם כלל כך שאינו יכול עתה להתוודות עליהם מ"מ יש להם תקנה וכפרה אגב הוידוי והתשובה שעושה כדת על אלו הידועים לו⁶⁴ ורק צריך בוידוי להזכירם בכללות ולבקש עליהם⁶⁵. אכן מסתבר שאין כפרתם בדרגת הכפרה המובטחת למתוודה ושב על הידועים⁶⁶.

י. המחשבה קודם הוידוי

1. הנה ככל מצות עשה גם הוידוי צריך כוונה בעשייתו. לפיכך צריך השב לכוון לקיים מ"ע של 'והתוודו את חטאתם' [במדבר ה, ו] לצאת ידי חובתו בה. [אכן גם בלי זה יוצא ידי חובה]⁶⁷.
2. נכון שיחשוב שע"י הוידוי [עם התשובה] יזכה למחילה וכפרה על חטאיו ולהתקרב להשם, [ונאפילו אם לא תהיה תשובתו שלימה ויזכה רק לכפרה חלקית הרי זה רווח עצום שאין לשער] וישמח בזה⁶⁸.

יא. המחשבה בשעת הוידוי [סיכום אותיות ו, ז, למעשה]

כשמתוודה על חטאים **שיודע שעשאים** - יחשוב שמודה שחטא בהם ומתחרט עליהם ומקבל ע"ע שלא לשוב בשום פנים ואופן לעשותם.

כשמתוודה על חטאים **שמסתפק אם עשאים**⁶⁹ - יחשוב שעל הצד שעשאים מודה ומתחרט עליהם ויקבל ע"ע חיזוק על להבא שלעולם לא יעשה.

כשמתוודה על חטאים **שאינו יודע שעשאים** - [כדוגמת גילוי עריות, ועידת זנות, שבועת שוא וכו'] יחשוב שמתוודה על חטאים שחטאו אחרים בהם ומתפלל עליהם, משום שכל ישראל ערבים זה לזה⁷⁰ וראה הערה⁷¹.

⁶⁴ מצינו בזה"ק [פ' בלק קצה:] שאדם צריך להתוודות על החטאים שזוכר מהם, וכל החטאים שהתכסו ממנו נמשכים ממילא אחריהם עי"ש, והיינו שנחשב לו שהתוודה גם עליהם וזוכה לכפרה עליהם [וכמ"ש הרמ"ק ועוד שם, הו"ד בפירוש מתוק מדבש]. וראה דברי חוה"ל [שער התשובה פ"י] "כשיקבל עליו גדרי התשובה בכל תנאיה אשר בכוחו ויכלתו מהם, הבורא מיקל עליו תשובתו ועובר לו **על מה שנעלם ממנו** ונמנע עליו", וכן מצינו בדברי הח"ח [כבוד שמים פ"ג] בתשובה לאחד ששאל אותו איך ישוב מריבוי חטאיו שאינו זוכרם, ותו"ד שיתקן מה שביכלתו "ואז בודאי הקב"ה ימחל לו על העבר" עי"ש.

⁶⁵ כן נמצא בנוסח הוידוי שבידינו "את הגלויים לנו ואת שאינם גלויים לנו. את הגלויים לנו כבר אמרנום לפניך והתוודינו לך עליהם, ואת שאינם גלויים לנו לפניך הם גלויים וידועים כדבר שנאמר וכו'", ומשמע שגם הם כלולים בבקשת המחילה הנזכרת שם. גם בוידוי של רבינו נסים גאון "על איזה מהם **אבקש** על הנסתרות או או על הנגלות וכו'" משמע דשייך לבקש על שאינם גלויים לנו, וביותר מזה מצינו בשע"ת [ש"ד, כ"א] שיש לאדם להתפלל כל ימיו על סליחת עוונותיו והוסיף לזה טעם [נוסף על השלושה שהזכיר בש"א מא-מג] "כי אולי יש לו כמה עוונות וחטאות שלא התבונן עליהם ולא זכרם ולא התודה עליהם, כענין שנאמר מנסתרות נקני" [וראה עוד בהערה הבאה].

⁶⁶ סמך לדבר מצינו בד"מ [יו"ד סי' שלח ס"א] שהביא מהכלבו בוידוי שכיב מרע "וטוב הדבר לפרט חטאיו וגם מה [שחושב] שלא נכשל כי אפשר מתוך כך יזכור הנשכחות ויתחרט בהם ויחזור בתשובה שלימה", והיינו שבלי לזכרם יש חסרון ב"תשובה שלימה" דידהו [אכן חסרון זה מניעתו היא רק בבחינת "טוב הדבר"], ויותר מזה מצינו בר"י [הו"ד בהערה הקודמת] שיש להתפלל תמיד על סליחת עוונות בעבור אלו השכוחים, דמשמע שיש חסרון בכפרתם בהיותם שכוחים ממנו ולא שב מהם להדיא.

⁶⁷ כדהביא המ"ב [סי' ס' ס"ק י] מהח"א "דהיכא שמוכח לפי הענין שעשייתו הוא כדי לצאת אעפ"י שלא כיון בפירוש יצא".

⁶⁸ ידועה מעלת השמחה בכל המצוות שמגדילה היא מאוד את ערכן כדכתב הר"י [ש"ד, ט] "כי יגדל וישגה מאוד שכר השמחה על המצוות" [וכתב הארחות צדיקים שער השמחה "כל העושה מצות בשמחה יש לו שכר אלף ידות"], וכתב הר"י [ש"ד, יט] על מצות התשובה בפרטיות "שנתחייבנו לקבוע סעודה על שמחת המצוה בעי"כ", אלא שכאן יש קושי מיוחד לשמחה אחרי שעצם המצוה מצריכה רגשות חרטה וצער בשעת עשייתה.

⁶⁹ ספק ממשי ולא חשש בעלמא שמסתבר לו שלא נכשל בהם.

⁷⁰ ואם יכול נכון להוסיף לכוון שאם חטא בחטא זה בגלגולים הקודמים מתוודה עליו.

⁷¹ אכן יש מהם חטאים כדוגמת גילוי עריות שאף אם יודע שבגוף העבירה לא נכשל, מ"מ אפשר שנכשל באיסורים קלים ממנה המשתייכים אליה כדוגמת המסתכל בכוונה להנות או המהרהר בעריות ועליהם יכול לכוון [אע"ג שכבר

מתוודה על כל אחד מהם בפ"ע ב"שיקור עין" וב"הרהור הלב", אך ישנם חטאים שאין בהם איסורים נוספים המשתייכים אליהם כדוגמת אלו המובאים בסוף הוידוי "על חטאים שאנו חייבים עליהם אשם ודאי ותלוי, מיתה בידי שמים, כרת וערירי, וארבע מיתות ב"ד" שבהם הכונה היא רק כנ"ל.

בענין דברי הרמב"ם שאנו עוברים על כל החטאים הנזכרים בוידוי

שאלה

בנוסח הוידוי אנו מפרטים חטאים רבים מאוד על סדר האלפא-ביתא. והנה ישנם החושבים שצריך כל אדם למצוא בעצמו במה עבר על כל אחד מהם, וסומכים זאת במפורסם בשם הרמב"ם [הביאו החיד"א בספרו מדבר קדמות וכע"ז בפלא יועץ ערך פחד ועוד ספרים] שאמר במענה לגדול אחד שלא רצה להתודות ביוה"כ משום שהיה יודע בעצמו שלא עשה דבר עבירה ולמה ידבר שקרים לפני השי"ת שחותמו אמת, וכתב לו הרמב"ם אילו ידעת אתה הנלבב כמה חומר עבודת השם יתעלה וכמה צריך וראוי ומוכרח לעבוד האלוק והאדון הזה, היית יודע **בדאי שאין כל יום שאין אתה עושה כל האמור בוידוי ועוד נוסף כהנה וכהנה**, וכל אדם נידון לפי חכמתו וכו' ואף על דבר זה שדברת עתיד אתה ליתן את הדין¹. האמנם עד כדי כך הוא החיוב מן הדין?

תשובה

הנה בהשקפה ראשונה נראית שמועה זו בשם הרמב"ם קשה להולמה. דהגם שפשוט שאין כוונת הרמב"ם שאדם עובר על כל גופי עבירות בכל יום אלא רק על "בחינות הדקות" שבחטאים [כמפורש בדברי החיד"א] עדיין קשה לומר שאדם עובר מן הדין על הכל-דא"כ לא שבקת חיי לכל בריה, ועוד דבברייתא יומא פו: מבואר שיש והאדם אינו עובר מן הדין על כל העבירות ואף אינו צריך להתודות עליהן, ואפי' לא על אלו שכבר נכשל בהן בעבר [אף שהוא יותר עלול להכשל בהן], ולא רק בכל יום אינו עובר אלא אפילו שנה שלימה מיו"כ שעבר עד יו"כ זה², וכן מבוארת מציאות זו בדברי הרמב"ם עצמו בהלכותיו [תשובה, ב,ח] שכתב "עבירות שהתודוה עליהם ביו"כ זה חוזר ומתודה עליהן ביו"כ אחר אעפ"י שהוא עומד בתשובתו"³, וכן נראה מהראשונים [ספר חסידים, מאירי, מהרי"ל] והפוסקים [חיי אדם, בן איש חי] שכתבו⁴ טעמים שונים לכך שהמתודה מפרט את כל העבירות שבנוסח האלפא ביתא אף אם לא עשה, והיינו שנקטו כמציאות פשוטה שאין כל אדם עובר על הכל.

¹ ז"ל הרב החיד"א בספרו מדבר קדמות מערכת ו' אות יא [שכמדומה שהוא המקור שממנו נתפרסמו דברי הרמב"ם הללו]: "חסיד אחד אמר להרמב"ם שלא היה רוצה להתודות ביום הכיפורים כסדר הוידוי המסודר, שהוא יודע שלא חטא באלה ואין לדבר שקר לפני המלך. והשיבו הרמב"ם: אלו ידעת אתה הנלבב כמה חומר עבודת ה' יתעלה וכמה צריך לעבוד האלוק הזה, והיית מקיף העבודה הראויה והמוכרחת לאדון הזה, היית יודע בדאי שאין כל יום שאין אתה עושה כל האמור בוידוי ועוד נוסף כהנה וכהנה. וכל אדם נדון לפי גודל חכמתו, שהרי מצינו שדוד ע"ה נכתב עליו עון אשת איש והיא היתה מגורשת מאוריה, ועון הריגתו אף כי היה חייב מיתה, ועון ציצית של המלך שאול אף כי היה רודפו והיה חייב מדין רודף מדין מחתרת, וכל כיוצא בזה לפי מה שהוא האדם כן משפטו ושאתו, ואף על דבר זה שדברת עתיד אתה ליתן את הדין, עד כאן אמרי קדוש. זה מצאתי בכתובת יד מכמה"ר חיים סאראגוסי ז"ל מבני בניו של הגאון הקדוש המר"ר יוסף סאראגוסי זצ"ל בעל הנס, וכמה"ר הנזכר שמע מהרב הגדול מהר"ר אברהם סכנדר זלה"ה ששמע מפי סופרים איש מפי איש מפי הרמב"ם זצ"ל, עכ"ל.

² יומא פ"ו: נחלקו תנאים בעבירות שהתודה עליהן יו"כ שעבר ולא שנה בהן עד יו"כ זה אם חוזר ומתודה עליהן, [ונפק בשו"ע (תר"י, ד') ש"יכול לחזור ולהתודות עליהן"], ואם אין לך כל יום שאין אדם עושה את כל האמור בוידוי איך יתכן שתעבור שנה תמימה ולא ישנה בעבירות שכבר נכשל בהן, ומוכח דגם אם נימא שלכל מצוה יש ענפים וענפי ענפים המתפשטים לבחינות דקות שעל ידן יש איזו שייכות לכל אדם לכל חטא, מ"מ חזינן דזה אינו נחשב לעבירות ששנה בהן ולכן אינו צריך להתודות עליהן.

³ ועצם הדין שהצריך הרמב"ם לחזור ולהתודות עליהן הוא משום דפסק כראב"י בברייתא שם, וטעמו רק כדי שיהיה החוטא זוכר תמיד את מה שחטא בעבר אעפ"י ששב מזה ויליף לה מדכתיב 'כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד', ואי"ז חיוב וידוי מדאורייתא אלא רק מדברי קבלה.

⁴ הובאו דבריהם לעיל אות ו'.

והנה החיד"א כתב על מקור השמועה וז"ל מצאתי בכתיבת יד מכבוד הרב חיים סרגוסי וכו' ששמע מפי הרב הגדול מהר"ר אברהם סכנדרי זלה"ה ששמע מפי סופרים איש מפי הרמב"ם ז"ל וכו' עכ"ל.

אכן יש נוסח אחר [פחות מפורסם] לדברי הרמב"ם הללו והוא בספרו של בנו רבי אברהם 'המספיק לעובדי השם' בפרק העונה וז"ל:

אעתיק לך את מאמרו המחוכם של אבא מרי זצ"ל, אמרו בפניו כי אחד משומרי הדת אמר בליל כיפור איני יודע על איזה עוון אחזור בתשובה ואמר אבא מרי זצ"ל בשמעו זאת: **מסכן שכמותו, לו ידע את אשר עליו לדעת היה חוזר בתשובה על שחושב הוא כי אין לו עוון לחזור עליו בתשובה**, וזהו מאמר נכון שחייב אדם להתחנך על ידו, עכ"ל.

והשתא נראה לדקדק בהפרש שבין שתי שמועות אלו שבשם הרמב"ם.

דלר"א בן הרמב"ם לא אמר אביו שהוא עובר על כל האמור בוידוי, ועוד **בכל יום**, ועוד שנוסף כהנה וכהנה, אלא אמר רק ש"היה חוזר בתשובה על שחושב הוא כי אין לו עוון לחזור עליו בתשובה", והיינו שטועה הוא לחשוב עצמו **נקי מכל עוון**, שבודאי אם ילמד את אשר עליו לדעת ימצא לו עוון לשוב עליו.⁵ וההפרש מבואר.

ומדברי רבי אברהם אין מקור לכך שהר"מ הטיל עלינו למצוא אשמה בכל העבירות הנזכרות בוידוי אלא רק קפיד הר"מ על הטעות של אחזקת אדם את עצמו כנקי לגמרי.

ולנוסח שמועה זו לא קשה הן מהברייתא יומא דלעיל והן מהמציאות הנשקפת מדברי הראשונים והפוסקים הנ"ל.

והנה הגם שיש כאן שתי שמועות הנראות שונות⁶ זו מזו, מ"מ אפשר ששתיהן יכולות להיות אמת.

דיסוד הוא שכל אדם נידון לפי מדרגתו ויכולתו, ואין דרישת התורה מהאדם הגדול כדרישתה מהאדם הרגיל.⁷ והנה בגירסת ר"א בן הרמב"ם משמע שדיבר באדם רגיל [וכדמשמע בלשונו "אחד משומרי הדת"] שמחויב רק במה שהוא חיוב גמור מן הדין, ועל זה שחשב שאין לו **שום עוון** תפסו הרמב"ם שמחשבה זו נובעת מחסרון ידיעתו את חובותיו, שבודאי תמצא לו איזו עבירה שמן הדין ועליו לשוב בתשובה על מחשבה זו⁸ [אך פשוט שאיננו עובר על כל המצוות], ואילו החיד"א דיבר בתשובה ל"חסיד אחד" שבודאי נזהר מלהכשל בחטאים גמורים ולכן חשב שאין לו על מה לשוב,

⁵ ובפרט לפי מה שנראה מלשונו "אחד משומרי הדת" דלא היה זה אחד מהחכמים או החסידים [כלשון הרב החיד"א].

⁶ אם אכן היו שתי השמועות מדברות על **אותו מעשה** וא"כ סתרי אהדדי הרי שפשוט שהמקור של ר"א בן הרמב"ם הוא היותר מוסמך שבידנו, שכן לפי מש"כ החיד"א על מקור השמועה היא עברה כמה וכמה ידיים [משך הרבה דורות] ומה גם שרובם איננו יודעים מי הם, משא"כ באידך מקור יש לנו שמועה [אפשר אף מכלי ראשון] מבן הרמב"ם עצמו שהעתיק את מאמר אביו.

⁷ וכמ"ש החיד"א [הנ"ל הע' 67] בצטטו את דברי הרמב"ם "וכל אדם נידון לפי גודל חכמתו וכו' לפי מה שהוא האדם כן משפטו ושאתו". והחיד"א הוסיף "ודבריו חיים וקיימים ובהם יובנו כמה דברים קשים שמצינו במאמרי חז"ל ובדברי רבינו האר"י זצ"ל ודרך כלל למדנו רז"ל [יבמות קכא, ב] ואמרו שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה וכמה כלול במילות קצרות אלו, והטעם הוא פשוט שלתוקף זוהר בהירות עליונות נשמתם אפי' פגם כלשהו עושה רושם וטעון ליבון".

⁸ והיינו דמלבד מה שמפסיד בכך לעצמו את התשובה על מה שחטא באמת [וכע"ז כתב בשע"ת (ב, ח) "יש אנשים רבים ימנע מהם אור התשובה כי הם זכאים וטהורים בעיניהם ולא יתעשתו על תיקון מעשיהם כי ידמו בנפשם שהם מתוקנים והם חטאים להשם מאוד וכו'"] עוד יש בזה פחיתות של סרך גאווה וכדמשמע ממה שרבי אברהם בן הרמב"ם הביא לשמועה זו בספרו בענין מידת הענווה, וכע"ז מצינו בשע"ת (ד, כא) "והשלישי כי ידמה שהוא **מתפאר** בהתודתו על הראשונים לבדם **כי לא חטא אחרי כן וכו'**".

אבל באמת לפי דרגתו נתבע הוא על בחינות דקות שבחטאים, ובחינות אלו שייכות אצלו בכל המצוות [לפי דרגתו] ומחויב הוא לשוב ולהתוודות בכל מה ששייך אליו.⁹

מה שאין כן בשאר בני אדם שאינם נתבעים על כל דקויות החטאים אחרי שאינם ברי הכי להשמר מהן וממילא אינם מחויבים מן הדין להשמר מהן ולהתוודות עליהן.

ולפיכך מכל הטעמים לאמירת כל החטאים בוידוי נראה שרק לטעם זה יש **שייכות** לחיוב מן הדין בכל החטאים, אלא שכל חיוב זה הוא כאמור רק בהתאמה לדרגתו של המתוודה, והיינו שיש לכל אדם לבחון לעצמו כל בחינה דקה בפני עצמה אם היא שייכת אליו או שלא¹⁰.

עוד שמענו מחכ"א בעל הוראה שליט"א ביאור נוסף בדברי הר"מ [לפי נוסח החיד"א] וזת"ד:
נראה שאין כוונת הר"מ כלל לחיוב מן הדין [לא מה"ת ולא מדרבנן] אלא רק ע"ד השקפת האמת והמוסר הוכיח לאותו חסיד על שהרגיש שלם בקיום חובתו לבוראו שדבר זה מראה על חסרון בהכרת "חומר עבודת השם וכמה צריך [הנברא] וראוי ומוכרח לעבוד האלוק והאדון ב"ה" [כלשון החיד"א], והיינו שאם היה לו את השפלות הראויה מול גדולת הבורא ב"ה היה מרגיש כמה הוא בהכרח רחוק מאד מלמלאות חובתו כלפי בוראו [ראה מה שהאריך בזה החובה"ל שער עבודת האלקים סוף פ"ח] ולא היה מעלה על דעתו להמנע מלומר את נוסח הוידוי הערוך שלפנינו מחמת שלא עבר על עבירות גמורות מן הדין. ואין מקום להקשות על זה ממה שבדיני תשובה אין צריך להתוודות אם לא יודע שנכשל בעבירה זו, דהר"מ לא בא להשמיעו הדין אלא דברי מוסר והשקפה איך צריך להיות יחס האדם [וכ"ש החסיד] לעבודת השם ית'. [ומה שאמר לשון "היית יודע בודאי שאין כל יום שאין אתה עושה כל האמור בוידוי" הוא מדרך החכמים שפעמים מוצאים לנכון להוכיח החניך בדרך הפלגה כדי לעוררו ולהעמידו על טעותו] עכ"ד.

⁹ ולדבריו י"ל שהברייתא דיומא והראשונים דברו רק באנשים רגילים ובעבירות גמורות שבאלו ודאי שייך שיקרה שלא שנה בהן מיום כפור שעבר עד יו"כ זה. ונראה פשוט שגם אנשי המעלה אינם עוברים בהכרח על כל החטאים בדקויות [דא"כ לא שבקת חיי לכל חסידא] אלא מכיון שחסיד זה סבר שאין לו לשוב מכלום הבין הרמב"ם שודאי איננו בודק את עצמו כדבעי והוכיחו בדרך הפלגה שאם יבדוק אפשר שימצא עצמו אף עובר על כולנה. [ועדיין קשה להלום לשון גירסא זו "היית יודע בודאי שאין כל יום שאין אתה עושה כל האמור בוידוי", וצ"ע].

¹⁰ הנה יש בחינות דקות של חטאים השייכות רק לאנשי מעלה כדוגמת חסרון ביראת הרוממות ובהתמדת מעלת ה"שיויתי" [כמ"ש בקונטרס מעשה התשובה בביאור "הטעות החמישית"]. ואחרי שהדברים תלויים בדרגתו הרוחנית של כל אחד ואחד א"א לתת בזה הגדרה איזו מעלה או חומרא היא מחויבת לו, ומ"מ יתכן לומר שכל שאינו מרגיש את המעלה שבדבר או את הטעם שבחומרא זו הוי ליה סימן שאינה שייכת אליו ואינו נתבע עליה וממילא אין לו מה להתוודות עליה מן הדין.

נספח- בביאור דברי הרמב"ם במעלת עשי"ת

א. כתב הרמב"ם [תשובה ב,ו] "אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרת הימים שבין ר"ה ויוהכ"פ היא יפה ביותר ומיד היא מתקבלת שנא' דרשו ה' בהמצאו וכו'" עכ"ל, ורבים רגילים לפרש דבריו שבא להשמיע קולא בגדר מצות התשובה בימים אלו, ויש שרצו אף ללמוד מהם דניתן לזכות לכפרה בתשובה מועטה שאין בה את כל ג' העיקרים המעכבים.

אכן עפ"י מקורו ודקדוק לשונו נראה ללמוד שכוונתו אחרת.

הנה מקורו [שצינו לו הכס"מ הלח"מ והמגדל עוז] הוא בסוגית הגמ' ר"ה יז : יח. שדנה אם יש כח בתשובה וצעקת יחיד לקרוע גז"ד. ובסיום הסוגיא איתא א"ר שמואל בר אינאי משמיה דרב מנין לגז"ד של ציבור אע"ג שנחתם נקרע שנא' מי כה' אלוקינו בכל קראנו אליו, והכתיב דרשו ה' בהמצאו וגו' [דמשמע שרק בהמצאו ובהיותו קרוב יכולים לקרוע], התם ביחיד, ויחיד אימת [מצוי לו דכתיב בהמצאו, רש"י] אמר רבה בר אבובא אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ. ע"כ.

מבואר במסקנת הסוגיא שיחיד יכול לקרוע גז"ד רק בעשרת ימי תשובה ואילו ציבור יכול לקרוע גז"ד כל השנה. עוד איתא שם [טז:] א"ר יצחק יפה צעקה לאדם בין קודם גז"ד ובין לאחר גז"ד. והנה לפו"ר מסקנת הסוגיא שיחיד לא יכול לקרוע גז"ד אלא רק בעשי"ת היא דלא כר' יצחק שיפה צעקה לאדם אף לאחר גז"ד, אבל הר"י [והרא"ש ועוד] העתיקו את מימרת ר' יצחק יחד עם המסקנה והיינו שלמדו שאין ביניהן סתירה,

וביאר הר"ן [על הר"י] וז"ל "ור' יצחק אמר יפה צעקה לאדם דאפי' היכא דלא מקרע גז"ד ממעטת את הפורענות" והיינו שגם למסקנת הסוגיא שאין כח בתשובת וצעקת יחיד לקרוע גז"ד בשאר ימות השנה מ"מ יפה כוחה למעט את הפורענות, והשתא מתבאר היטב כונת הר"מ "אע"פ שהתשובה והצעקה [לקרוע גז"ד] יפה לעולם [הלמד שוואית]. והיינו לכל ימות השנה בעשרת הימים שבין ר"ה ליוה"כ היא יפה ביותר ומיד היא מתקבלת¹ [שאז התשובה והצעקה לקרוע גז"ד אף נענית היא להסיר הפורענות וזאת "מיד" - קודם ליוה"כ] שנא' דרשו ה' בהמצאו וגו' בד"א ביחיד אבל בציבור כל זמן שעושין תשובה וצועקין בלב שלם הן נענין שנא' כה' אלוקינו בכל קראנו אליו" עכ"ל.

נמצא שכל הנידון בסוגיא הוא לא בגדר מצות התשובה אלא רק במידת כוחה של התשובה והצעקה בימים אלו לקרוע גז"ד, וגדר התשובה כדקאי קאי.

ומכאן יש להאיר דמש"כ הר"מ "התשובה והצעקה" אינם תרי מילי כל אחד בפני עצמו בעבור קריעת גז"ד אלא הם דבר אחד והוא צעקה מתוך תשובה, וזהו שכתב כאן לשונות יחיד "יפה היא ביותר" [ולא כתב יפות הן ביותר] "ומיד היא מתקבלת", וכן הסברא נותנת - דאיך אפשר שבלי תשובה תתקבל צעקה להעביר הפורענות בעודו שרוי בחטא המחייבו בפורענות זו².

¹ ונראה ש"מיד היא מתקבלת" הוא פירוש למש"כ שהיא יפה ביותר בימים אלו, שכן בתיאור יפה ביותר עדיין לא מבואר לענין מה היא יפה והרמב"ם בא לפרש ולא לסתום והטעם שהר"מ הוסיף יפה ביותר ולא נקט לשון קצרה מיד היא מתקבלת, נראה משום דקאי על לשון ר' יצחק [ר"ה טז:] יפה צעקה לאדם בין קודם גז"ד ובין לאחר גז"ד.

² וכן יש להוכיח מהגמ' שם יז : שהביאה את מימרת ר' יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גז"ד של אדם, ומקשה עליו מברייא יורדי הים באניות וכו' צעקו קודם גז"ד נענין לאחר גז"ד אין נענין, ולכאורה אינה מובנת הקושיא מהברייא דמיירי לענין צעקה לריו"ח דמיירי לענין תשובה. ונראה כנ"ל דהיה פשוט לגמ' שא"א לצעקה שתועיל מבלי שתבוא יחד עם התשובה, ומש"ה מקשה עליו מהברייא.

עוד יש לדייק בלשון הרמב"ם שנקט לשון "התשובה" בהא הידיעה והיינו התשובה הידועה על ג' עיקריה המעכבים שביארם לעיל הל' ב' ולא בא לאמר בה איזו קולא.

גם משמעות "מיד" דכתב אין לפרשה שמסגולת ימים אלו שאף תשובה חלקית שחסר בה בג' העיקרים המעכבים מתקבלת היא, שלשון מיד משמעותה הפשוטה היא מהירות לעומת עיכוב ואין במשמעותה שינוי בעצם עשיית הדבר.³

ולכל האמור נמצא בדברי הרמב"ם שלא נאמרה כאן שום קולא בגדרי מצות התשובה, אלא רק מעלת ימים אלו לקבלת צעקה הבאה עם התשובה כדינה לקרוע גז"ד.

ג. והנה המבי"ט [בית אלקים פט"ו] כתב "התשובה מועילה לעולם אבל מר"ה ליוהכ"פ מועילה יותר ומקובלת גם כי לא תהיה כל כך תשובה גמורה", ולשונו נראית לכאורה שמקורה בר"מ הנ"ל ולפי"ז משמע שפירש כונתו לענין גדר מצות התשובה בימים אלו ודלא ככל הנ"ל בדעת הרמב"ם.⁴ והנה המבי"ט לא פירש כאן גדרה⁵ של תשובה גמורה זו אבל בדבריו בפ"ג משמע שהיא תשובה שיש בה את שאר העיקרים [הנוספים על ג' המעכבים] המועילים לחזקה ולקיימה ולזכך את השב להיות כמו קודם חטאו⁶, ולפי"ז אפשר שלמד בכוונת הרמב"ם שבימים אלו גם תשובה שלא הושלמו בה כל כך העיקרים שאינם מעכבים מקובלת היא לפני הקב"ה להשיג על ידה את המעלות ששיג מי שעשה את עבודת כל העיקרים⁷, וראה הערה⁸.

³ בדרושי הצל"ח [ריש דרוש ט] ביאר לשון מיד כפשוטה אבל בענין אחר, דכל ימות השנה מעוכבת כפרת הלאוין [הרגילים] ואילו ביוהכ"פ מתקבלת היא מיד כמבואר בברייתא [יומא פו' הביאה הר"מ תשובה א, ד]. וילה"ק דהר"מ מייירי בכל עשיית והרי גם בהם כפרת הלאוין עדיין מעוכבת עד יוהכ"פ ואי"ז מיד, ועוד דסתימת לשון הרמב"ם "התשובה" לא משמע דמייירי רק בתשובת הלאוין אלא גם בעשין, והרי בעשין א"צ כלל ליוהכ"פ לכפרתם אלא כל יום שישבו עליהם "לא זז משם עד שמוחלין לו מיד" [לשון הברייתא שם].

⁴ וצ"ע איך למד כך בדעתו לאור כל הראיות הנ"ל ממקורו של הרמב"ם ומדיוק לשונותיו, ואפשר דכתב זאת רק מדנפשיה הגם שנקט לשון הקרובה להרמב"ם.

⁵ ומ"מ מלשונו "גם אם לא תהיה כל כך תשובה גמורה" כבר שמענין דמה שחסר לה הוא רק להיות במעלת תשובה "גמורה" אבל מ"מ יש בה את התשובה היסודית על ג' עיקריה המעכבים.

⁶ כבר בריש פ"ב הזכיר את כל העיקרים "וגם כי יש לתשובה עיקרים רבים וכמו שמנה הרב רבי יונה ז"ל עשרים עיקרים לתשובה וכו' ", ובתחילת פ"ג כתב "וראוי לכל בעל תשובה או כל מי שחטא לפעמים כשישוב ממה שחטא בו, שיהא זהיר בכל אותם העיקרים כדי שתתקיים התשובה בידו ולא יחזור אל מה שחטא בו ואז יש לו שכר טוב בעמלו, ואותם העוונות שעשה גרמו לו בתשובתו הגמורה שיזכך עצמו יותר ממה שהיה קודם חטאו וכו' ".
⁷ וראה לעיל בקונטרס, מצות התשובה ביוהכ"פ אות ה' שכן משמע קצת גם בשע"ת ובדרך השם.

⁸ ויש להעיר דהר"מ ביאר את "התשובה גמורה" [רפ"ג] רק לענין עמידת השב בנסיון בפועל וא"כ קשה לבאר כך בדעתו, ואפשר שכוונת המבי"ט היא לפי זה דכוותיה נראה שאף בלי הנסיון בפועל שמזדמן משמים כל שיש ידיעת שמים שהתחזק בתשובה כל כך שיעמוד בפועל באותו נסיון שנכשל בו הרי זו ודאות לעתיד והוי כמי שכבר עמד בפועל בנסיון [ואופן זה מפורש הוא בר"י (א, מ"ט) ונתבאר במעשה התשובה בנספח ב' בביאור הדרך לזכות בתשובה המעולה]. ובתשובה גמורה זו זוכה להיות "אהוב ונחמד הוא לפני הבורא וכאילו לא חטא מעולם" [לשון הר"מ ז, ד], ועוד [שם, ז] "צועק ומיד נענה" ו"עושה מצוות ומקבלים אותן בנחת ובשמחה וכו' ומתאווים להם" [וכל זה הוא ממש מעלת הריצוי להשם שהרחיב בה רבינו יונה, נתבאר במעשה התשובה נספח הנ"ל אות א']. והנה להגיע לדרגה זו כל ימות השנה נדרשת בדר"כ עבודה גדולה וממושכה, וזהו שכתב כאן הר"מ להני תרתי, התשובה והצעקה, להשמיענו שמכח מעלת קירבת השם שבעשיית שניהם מיד מתקבלים- התשובה אף שנעשתה רק בעיקריה המעכבים מתקבלת היא מיד לא רק לכפרה אלא אף במעלת הריצוי, והצעקה מתקבלת היא מיד לענין ענייתה.

מאמר ועתה מה ה' שואל ממך

חשיבות קיום מצות התשובה גם כאשר אינה שלימה כדן.

הצגת הקושי

א. ישנם רבים המרגישים מבוכה בבואם לקיים מצות תשובה. הנה מצד אחד אין כפרה ביוה"כ בלי תשובה ואין תשובה מבלי עיקריה המעכבים [חרטה, וידוי, קבלה להבא] וא"כ כדי לזכות לכפרה צריך לשוב כדן עם הקבלה להבא, ומצד שני קשה לשוב על כמה חטאים בבת אחת וכן קשה מאד לעשות בב"א שינוי גדול בר קיימא בחטא שהורגל בו, כך שהתשובה למעשה היא רק ע"י עבודה בהדרגה [ראה קונטרס מעשה התשובה מכתב ב'], ולפעמים אדם חושב לעצמו אחרי שיש לי הרבה דברים שאני צריך לשוב עליהם ולמעשה אני יכול לשוב אלא רק על כמה דברים בודדים א"כ איך אזכה לשנה טובה ולמצות תשובה ולכפרה ביוה"כ"פ, ומחשבה זו פעמים שמביאה לרפיון ידיים מכל עבודת התשובה.

מהו עכשיו רצון ה' ממני

ב. וכדי להגיע לפתרון המבוכה הזו נקדים בדוגמא המצויה בזמננו [ונרחיב בה מעט כדי להראות עד כמה היצר מסמא את עינינו כדי שנתיאש מעשיית התשובה].

הנה בעלי תשובה [מחילוניות] כשמתחילים לשמור תורה ומצוות מדריכים אותם בתחילת דרכם לשמור את יסודי התורה [שבת, כשרות וכדו'] **באופן הדרגתי לפי כוחם** ורק לאחר שהתרגלו בהם מוסיפים להם עוד חלקים עד הגיעם לשמירת הכל. והנה אם יבא הבע"ת וישאל אותנו האם לשמירת השבת די לי רק לא לנסוע ברכב ולא להדליק אור וכדו'? נאמר לו ח"ו, כל הל"ט מלאכות עם כל תולדותיהן בשלימות רק הם נחשבים לשמירת שבת, ואם יגיד הבע"ת המתחיל א"כ אני רוצה להתחיל מיד בשמירת שבת כדן בשלימות ולא להסתפק בכמה דברים בודדים, נשיב לו רצון הקב"ה ממך כעת הוא שתעשה רק את אותם דברים שהדרכנו אותך! משום שרק זה בכוחך לעת עתה לעשות שכן אנחנו יודעים שבדרך כלל אי אפשר לעשות שינוי גדול בר קיימא בבת אחת ואם תתחיל עם הכל בבת אחת הרי שתגיע בהמשך להרגשה שזה מעבר לכוחותיך ותתיאש מהכל ותשאר בלי כלום, ומשום כך מה שהקב"ה רוצה **ממך כעת** הוא שלא תתחיל את שמירת השבת בשלימות על כל מלאכותיה והלכותיה. ואם תקפוץ ותתחיל מיד בשמירת שבת כהלכתה **לא תעשה** בזה את רצון ה' ממך כעת, ודברים אלו פשוטים הם למבין.

וכעת נשוב למצות התשובה שלנו- מצד אחד עלינו לדעת שתשובה כדינה היא אכן ע"י עשיית עיקריה המעכבים בשלימות ובכללם הקבלה להבא שלא ישוב לעולם, אמנם כשבאים לשוב **למעשה** צריך לדעת מה רצון ה' ממני **כעת**! וכל שברור לי [ע"פ נסיון העבר, או עפ"י התייעצות עם ת"ח] שאם אקבל ע"י הרבה דברים או דבר שזוקק שינוי גדול בבת אחת לא אצליח לעמוד בזה, א"כ רצון ה' ממני עכשיו הוא שאקבל רק על החלקים שאני מסוגל לעמוד בהם, **ורק ככה אעשה את רצון ה'!!**

וכמו שבדוגמת בעל התשובה הנ"ל הגם שעדיין אינו שומר שבת כהלכתה מ"מ ברור שיהיה לו שכר עצום על כך שעושה רצון ה', כך אצלנו למרות שעדיין אין לנו תשובה המכפרת את הכל מ"מ עושים אנחנו את מה שה' שואל מאתנו ובודאי יהיה לנו שכר עצום על זה.

ג. אמנם עדיין יכול האדם לחשוב נכון שזה מה שאני יכול וצריך לעשות בשלב זה ואקבל ע"ז שכר אבל סו"ס אני רוצה שנה טובה ולהכתב בספר החיים ואם אני לא אעשה תשובה כדינה על כל העוונות איך אזכה לשנה טובה? ומחשבה זו מדאיגה וגורמת לאדם חוסר במנוחת הנפש ומקשה עליו לעשות אף את אותה התשובה שביכולתו.

יסוד רבותינו

ד. ובאמת גם מחשבה זו היא טעות, דכבר כתב הגרי"ס זצ"ל [אור ישראל אגרת ל] דיש מושג של "בעל תשובה" ויש מושג נוסף של "עושי תשובה", והיינו שמי ששב כדין עם העיקרים המעכבים הוא אכן בעל תשובה וזוכה לכפרה. ולעומתו יש "עושי תשובה" שהוא מי שעדיין לא שב כדין עם וידוי וקבלה להבא, רק יש לו הרגש בפגם מעשיו שע"ז כבר יש לו תקוה שישוב בתשובה, וכל שהוא "מוכשר לתשובה הקב"ה מאריך אפו וממתין על תשובתו וחיי", ומבאר שם הגרי"ס שאף שהוא כעת רשע מ"מ אם הוא מוכשר לתשובה, שיש תקוה שיתעורר לתשובה, הקב"ה כותבו בספר החיים [עיי"ש שביאר בזה את הגמ' בנדה ע:]. ובאמת יסוד זה שכתב הגרי"ס כבר כתבו המבי"ט [בבית אלקים פ"א ד"ה וענין הסיוע] והאווה"ק [ויקרא כו, טו ד"ה לבלתי עשות] ועוד רבים. וטעם הדבר נראה לבאר שהרי כבר העיד ה' ע"י נביאו יחזקאל "כי לא אחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכיו וחיה" וכן אחת מיי"ג המדות היא "ארץ אפיים" שממתין מלהפרע מהחוטא כדי ליתן לו שהות לשוב בתשובה, ואם כן כשאדם מתחרט על עוונותיו ורוצה לשוב מהם כבר בזה הוא מעורר את מדת הרחמים שתעכב את הפורענות כדי ליתן לו שהות לשוב בתשובה כדין.

מה עם הכפרה

ה. אמנם עדיין יש מקום ליצר לטעון- נכון שזה רצון ה' כעת ממך שאת קבלת התשובה תקבל רק על מה שביכולתך להתמיד בקיומו ונכון שע"ז תכתב בספר החיים, אבל סו"ס תקות האדם היא להתכפר על כל העבירות ע"י התשובה ואת זה כמעט ולא תשיג בתשובתך אחרי שאינך יכול לקבל כדין על רוב עוונותיך.

התשובה ליצר

ו. ובאמת גם לענין הכפרה יש מה להשיב ליצר. ראשית הרי ישנם חטאים שאינני מורגל בהם ויכול כבר עתה לשוב מהם ואם אשוב אזכה בהם לכפרה שלימה [ולקיום מ"ע דתשובה], והרי זה כמו מי שיש לו מום ביד ומום ברגל ויכול לרפאות רק אחד מהם, ודאי שלא ימנע מלרפאות את האחד מחמת שישאר מום בשני.

ושנית, גם באותם העוונות שאיני יכול כעת לקבל עליהן כדין, הרי החרטה לחוד כבר מועילה להקל מאד בחומר העבירה ועונשה⁹⁰ ואיך אוותר עליה?

⁹⁰ וכעין מש"כ הח"ח [אהבת חסד פי"ג בהערה] שגם אדם שלא יכול להתגבר על יצרו עכ"פ יאנח על זה בשברון רוח כדי שהמקטרג שנברא מהעבירה יהיה עכ"פ בעל מום.

ובלב אליהו [דברים עמ' שמג] "וכך שמעתי מהג"ר איצל בלאזער ז"ל שאמר בזה"ל אם אחד עובר עבירה ומתאנח עליה, כותבין וחותמין עליו בשמיים פלוני עבר עבירה פלונית אבל עם אנחה, ואם אחד עובר עבירה ואינו מתאנח כותבין עליו שעבר עבירה בלא אנחה, וסיים ר' איצל שההבדל והריחוק בין עונשו של זה מזה הוא הרבה יותר מהריחוק שבין שמים לארץ".

ובאמת יסוד זה כבר רואים ברמב"ן עה"ת [דברים לא, יז-יח] שכתב שעל שהיה להם הרהור חרטה על מעלם והכירו כי אשמים הם, כבר היה ראוי לרוב חסדי השם שיעזרם ויצילם, ולכן אמר כי מחמת הרעה הגדולה שעם ישראל עשו לבטוח בע"ז לא יזכו עדיין לגאולה [יעד שיוסיפו על החרטה הנזכרת וידוי גמור ותשובה שלימה כמו שנאמר למעלה ל,ב] ושבת עד ה' אלוקיך וגו' "והיינו תשובה עם קבלה להבא כדפירש הרמב"ן שם ל,ב], אך מ"מ יועיל להם שלא יסתיר פניו מהם "כמסתור פנים הראשון שהסתיר פני רחמיו ומצאום רעות רבות וצרות, רק שיהיו בהסתור פני הגאולה ויעמדו בהבטחת פני רחמיו", ומבואר שאעפ"י שעדיין לא ישובו עם קבלה להבא מ"מ יועיל הרהור חרטתם שינצלו ממה שכתוב קודם ומצאום רעות רבות וצרות, והיינו שאפי' בחטא ע"ז החמור החרטה לבדה כבר מועילה להנצל מחומרת קושי יסורי הגלות,

ז. ובאמת כאשר האדם יעשה תשובה כדין על מה שביכולתו, אפי' אם זה מועט מאד ביחס לכלל העבירות שאינו יכול כעת לשוב עליהם בשלימות הקב"ה יגמור בעדו, וכדאיתא בחז"ל [פסיקתא רבתי פרשה מד] "שובה ישראל עד ה' אלוקיך משל לבן מלך שהיה רחוק מאביו מהלך מאה יום, אמרו לו אוהביו חזור אצל אביך אמר להם **איני יכול** שלח לו אביו ואמר לו הלך מה שאתה יכול **לפי כחך ואני בא אצלך שאר הדרך**, כך אמר להם הקב"ה שובו אלי ואשובה אליכם", וכל אחד מבין שגם אם כוחו מועט אבל הקב"ה שהוא כל יכול לא יקשה עליו להשיבו בתשובה **שלימה לפניו** והרבה דרכים למקום לסייע לאדם לזכות לתשובה וכפרה שלימה על כל עוונותיו⁹¹.

ועיקר מלחמת היצר עם האדם היא לגרום לו שלא יעשה את המעט שיכול לעשות, משום שהיצר יודע את היסוד הנ"ל שאם תעשה את המעט שבכוך **תשיג גם את השאר**⁹².

מסקנת הדברים
למעשה

העולה מהדברים שכל אחד צריך להתחרט על **כל** עוונותיו ולחפש להם דרכי תשובה בכל יכלתו, ובאותם עוונות שמרגיש שביכולתו לקבל עליהם על להבא כדין, יקבל ויזכה בהם לתשובה וכפרה שלימה, ובאותם עוונות שמרגיש שעדיין אינו מסוגל לקבל עליהם כדין, יתחרט עליהם וישתדל בכל יכלתו להרבות בחרטה ובצער עליהם ע"י התבוננות במחשבות החרטה והיגון שכתב הר"י⁹³, וירבה לחשוב על כך שרוצה לשוב עליהם [אלא רק מרגיש שכעת אינו מסוגל], ובידיו יכוון שמודה ומכיר שחטא בהם ומתחרט עליהם ומקבל ע"ע להשתדל בכל כוחו להמנע מהם ומבקש מהקב"ה שימחל לו עליהם, ועי"ז יזכה להקל מעצמו הרבה מענשם ויועיל עוד לעורר את רחמיו ית' לכתבו בספר החיים כדי שיוכל לזכות לשוב בתשובה שלימה.

וכשהאדם יעשה מה שבכוחו לעשות הקב"ה יעזרהו לשוב בתשובה שלימה לפניו, יה"ר שנזכה לכך!

וכ"ש הוא גבי שאר עבירות. ומשמע עוד בדבריו שבשאר עבירות שאינם בחומרת ע"ז יכולה החרטה לבדה להועיל **אף להנצל לגמרי מעונשי העוה"ז** [ורק לענין הכפרה לעוה"ב לא סגי בהכי ובעינן לתשובה כדין]. וכדברי הרמב"ן כתב בדרשות הר"ן [סוף הדרוש העשירי].

⁹¹ וכן בדורנו רואים אנו בחוש את הסיעתא דשמיא והעזר ממרום להשיב לב בנים לאביהם שבשמים, כאשר אלפים ורבבות זכו להתהפך מהקצה אל הקצה ואע"פ שפעמים רבות בתחילת דרכם היו בטוחים שאי"ז לפי כוחם ואין זה ביכולתם להפך להיות שומרי תורה ומצוות גמורים.

⁹² ודבר זה הוא מהדברים העיקריים שהיצר מרפה ידי האדם שמכניס מחשבה בליבו ממילא אין לי סיכוי להיות בע"ית גמור שהרי על דבר אחד אני צריך להשקיע הרבה כוחות וכולי האי ואולי... אמנם כאשר ישיב האדם אל ליבו שהדבר **האחד** שמתמודד איתו הוא הפתח כחודו של מחט לזכות לסיעתא דשמיא להגיע לתשובה שלימה, יאבק עליו בכל כוחו ויצליח, וכפי שהבטיחנו חז"ל.

⁹³ הר"י בעיקר החרטה [אות י'] האריך בשבע מחשבות המביאות לחרטה ונציין בקצרה: א. עונש יסורים בעוה"ז. ב. טמאתי נפשי ונעשיתי רע בעיני השם. ג. הרוחתי הנאה זמנית במחיר הפסד שכר נצחי. ד. נדמייתי לבהמה [שהולכת רק אחר הערב לשעתו]. ה. עשיתי הפך התכלית שבעבורה נבראתי. ו. הייתי אף גרוע מבהמה [בחוסר הכרתי את אדוני]. ז. זכרון יום המות, ובעיקר היגון [אות יב] הוסיף את המחשבה על חומרת הממרא את יוצרו וחומרת כפיות הטובה על טובותיו ית' עליו בעבר ובהווה.

ניתן להשיג את הקונטרס:

- במייל m.hatshuva@gmail.com

וכן את הקונטרסים:

הריני מוחל- בהירות במצוות פיוס ומחילה

דרך תשובה לנשים ונערות- הקבלה לעתיד עפ"י דברי הגר"י סלנטר [גם באנגלית]

לפני השם תטהרו- בהירות בעבודתנו ביום הכיפורים

- **ניתן לקנות** את כל הקונטרסים במקומות הבאים:

המחיר [מסובסד]: מעשה התשובה-5 ש"ח, הריני מוחל-4 ש"ח, דרך תשובה לנשים-3 ש"ח,

לפני השם תטהרו- 3 ש"ח

התשלום רק דרך קופות נדרים פלוס בבתי הכנסת על שם "**עמוד האש**", שלוחה 5- "קונטרס מעשה

התשובה", וכן דרך טלפון נדרים פלוס 03-7630585 שלוחה 6845.

בני ברק

ביהכנ"ס נחלת משה, רח' הרב מלצר

ירושלים

משפ' הורן רח' כתב סופר 18, גבעת שאול

קרית ספר

בהכנ"ס קהילת משך חכמה [טל' 0527120693]

בית שמש

הקריה החרדית, רח' חזו"א 6, מש' ברוכמן [טל' 02-6517245]

רכסים

גבעה ב, רח' הנרקיסים 36, משפ' רוטשילד [טל' 052-716-6896]

נדפס על נייר שאין בו חשש חילול שבת ח"ו

